

Economisch - Statistische Berichten

46e JAARGANG - 8 NOVEMBER 1961 - No. 2311

Alle assurantiën

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Beleggingen en vermogensbeheer

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

Blijf bij

lees E.-S.B.!

DUN & BRADSTREET N.V.

(OPGERICHT 1841).

Handelsinformaties en Incasso

Omstreeks half december 1961 verschijnt de
International Market Guide —
CONTINENTAL EUROPE 1962

met 65% meer namen van ondernemingen,
importeurs, exporteurs etc. in 17 landen van Europa,
met kapitaal- en kredietcode.

SCHIEKADE 189, TELEFOON 12.00.29, ROTTERDAM

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: *Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.*

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).*
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: *Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.*

Advertentie-tarief *f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.*

schadeverzekering van kantoormachines

Uitgebreide verzekering van alle
soorten kantoormachines (schrijf-
machines - rekenmachines - boek-
houdmachines - Hollerith-installaties).

PROVIDENTIA

N.V. ALGEMEENE
VERZEKERING-MAATSCHAPPIJ
PROVIDENTIA

AMSTERDAM-C
HERENGRACHT 376
TELEFOON 222120

Overproductie van auto's in 1965?

Tijdens een hoogconjunctuur plegen nazaten van Cassandra waarschuwend te wijzen op naderend onheil van overproductie en een daarop volgende malaise. Helaas leert de ervaring dat een dergelijke vrees meer kan zijn dan een metafysisch visioen. Ook in de toekomstverwachtingen voor de auto-industrie domineert nu deze vrees. Dit wordt geconstateerd in „The Economist”¹⁾, waarin onlangs een artikelenserie aan deze bedrijfstak is gewijd. De Franse Minister voor Industrie, M. Jeanneney, heeft zelfs voorgesteld dat de Europese autoproducenten tot coördinering van hun investeringsprogramma's zouden overgaan.

In het bekende Britse blad wordt getracht door een analyse van de productie- en vraagontwikkeling de mogelijkheid van overcapaciteit na te gaan. In de nevenstaande tabel is een overzicht weergegeven van resp. de productie in 1960 en de verwachte productiecapaciteit in 1965 met een specificatie naar de grote producenten. De prognose voor 1965 is gebaseerd op de bekende expansieplannen, waarvan de leemten door schattingen zijn opgevangen. Ten gevolge van de terughoudendheid van de producenten kan de prognose niet zeer nauwkeurig zijn. Ook blijkt niet steeds of al dan niet op de technisch maximale capaciteit wordt gedomd. Uitgaande van de vereiste reservecapaciteit ten behoeve van aanpassingen aan conjuncturele en seizoenfluctuaties wordt de „effectieve capaciteit” voor 1965 op 80 pCt. van de nevenstaande cijfers geraamd, in casu op ca. 8 mln. voertuigen. Voorts blijken wijzigingen in de investeringsplannen veelal in een minder grote onevenwichtigheid tussen productie en vraag te resulteren dan uit de plannen op lange termijn zou zijn voortgevloeid. Bij de vraaganalyse wordt gesteld dat de exportgroei van personenauto's van de betrokken landen in grote mate wordt bepaald door wederzijdse marktpenetraties. De ex-

port naar de Verenigde Staten zou slechts in geringe mate toenemen. De tarievenafbraak binnen het kader van de Euromarkt zal vooral Frankrijk en Italië met hun hoge protectionele rechten treffen. Daarentegen is de Westduitse markt reeds betrekkelijk onbeschermd zodat de invoer hier niet veel zal toenemen.

De verwachte vraag is gebaseerd op de vraagtrend. De waarde hiervan wordt beperkt door onvoorziene veranderingen in inkomens, prijzen en preferenties en door conjuncturele fluctuaties. De „normale” productiecapaciteit (80 pCt. van het technisch maximum) die in procenten wordt gerelateerd aan de verwachte vraag, resulteert in de volgende verhoudingscijfers (tussen haakjes is een specificatie voor achtereenvolgens personen- en commerciële auto's vermeld): West-Duitsland 89 (90, 90); Frankrijk 126 (132, 107); Italië 135 (142, 80); Zweden 121 (122, 110); Groot-Brittannië 120 (120, 120). Een totalisering leidt tot de volgende capaciteits „overschotten”: 111 (112, 103). Voor de continentale landen: 106 (109, 89).

Gezien de benodigde reservecapaciteit voor conjuncturele vraagstijgingen kan worden geconcludeerd dat er in 1965 waarschijnlijk niet teveel excessieve capaciteit zal

zijn. Dit geldt in mindere mate voor Groot-Brittannië dan voor de vermelde continentale landen als groep. Van deze groep lijken echter vooral Frankrijk en Italië met een overcapaciteit in de personenautosector geconfronteerd te worden. In de groep als geheel dreigt dit gevaar meer in deze sector dan in die van de commerciële auto's.

Verwacht wordt dat de tarievenafbraak het concentratieverschijnsel zal stimuleren. Hiervoor is trouwens nog de nodige ruimte en wel vooral bij de productie van commerciële auto's. In West-Duitsland zijn er nog 8 ondernemingen met een jaarlijkse productie van minder dan 50.000 personenauto's en 12 met minder dan 12.000 commerciële auto's. De concentratieruimte in Frankrijk wordt minder groot geacht.

De Westeuropese autoproduktie in 1960 en 1965
(× 1.000 stuks)

	Pers. auto's		Totaal a)	
	1960	1965	1960	1965
West-Duitsland	1.710	2.835	2.023	3.205
Volkswagen	700	1.200	840	1.375
Opel	351	600	370	625
Mercedes en Auto-Union ..	236	430	290	500
Ford	186	325	214	355
Frankrijk	1.132	1.895	1.326	2.175
Citroën-Panhard	270	620	350	720
Renault	449	750	507	825
Simca	211	280	223	315
Peugot	194	230	219	280
Italië	566	1.110	615	1.185
Fiat	470	850	502	890
Zweden	112	170	121	200
Groot-Brittannië	1.353	2.700	1.811	3.490
B.M.C.	500	1.000	635	1.280
Ford	405	750	500	910
Rootes	135	400	160	450
Vauxhall	145	250	250	400
Totaal	4.873	8.710	5.896	10.255

a) Incl. „commerciële” auto's.

¹⁾ „The Economist Motor supplement 1961” van „The Economist” van 21 oktober jl.

INHOUD

Overproductie van auto's in 1965?	Blz. 1035	Blz.
Loonvorming en bedrijfsleven, door Mr. G. C. van Dam	1036	Europees mededingingsbeleid in wording (II), door Drs. Th. A. G. M. van Leek
De kinderbijslagverzekering, door Mr. F. Portheime	1039	1043
Levensverzekering in het eerste halfjaar 1961, door J. B. Booij	1041	Aantekening: Tussentijdse balans van de E.E.G.
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman ..
		1050

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Timbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

In een artikel in „Socialisme en Democratie” heeft de heer A. H. Kloos een economische waardering van het huidige loonpolitieke stelsel gegeven, alsmede enige suggesties voor een ander systeem van loonpolitiek gedaan. Schrijver van onderstaand artikel is van mening dat de kritiek van de heer Kloos op het huidige loonpolitieke stelsel op verschillende punten niet houdbaar is. Hij is voorspand geneigd aan te nemen, dat, indien de grootste spanningen uit onze economie zullen zijn geweken en een zekere rustpauze op loonvormingsgebied — al of niet noodgedwongen — is doorgemaakt, het in ons land algemeen aanwezige besef van verantwoordelijkheid bij het bedrijfsleven zijn kans zal herkrijgen. Het zal dan z.i. zaak zijn tot een loonvormingspraktijk te komen die de krampachtigheid van de huidige praktijk mist en waarbij zo goed mogelijk wordt gestreefd naar het juiste midden tussen de voor de dynamiek in ons economisch leven noodzakelijke loonverschillen enerzijds en de aan een volledige werkgelegenheidspolitiek inherente coördinatietendens anderzijds. Daarbij zal de algemene produktiviteitsontwikkeling een centrale rol moeten spelen.

Loonvorming en bedrijfsleven

In het oktobernummer van „Socialisme en Democratie”, het maandblad van de Partij van de Arbeid, heeft de secretaris van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen, de heer A. H. Kloos, een lezenswaardig artikel geschreven onder de titel „Loonvorming en overheid”. Hierin wordt een economische waardering van het huidige loonpolitieke stelsel gegeven, alsmede, in de vorm van „enkele opmerkingen over de positie van de overheid”, enige suggesties voor een ander systeem van loonpolitiek gedaan.

De uiteenzettingen van de heer Kloos zijn te meer de moeite van het kennis nemen waard, omdat zij betrekking hebben op de adviesaanvraag van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Volksgezondheid omtrent eventuele wijzigingen of aanvullingen van de huidige loonpolitieke maatstaven, welke adviesaanvraag reeds geruime tijd bij de Sociaal-Economische Raad in behandeling is.

Positieve kanten.

Het oordeel van de heer Kloos over het geldende loonpolitieke stelsel valt niet gunstig uit. Niettemin heeft hij er enkele positieve dingen van te zeggen. Zo merkt hij op, dat het slechts hanteerbaar bleek voor zover de Stichting van den Arbeid en het College van Rijksbemiddelaars zich gezamenlijk als verstandige lieden gedragen. Het stelsel is dus hanteerbaar gebleken. Dat daarvoor wijsheid nodig is van degenen, die er mee omgaan, betekent in wezen geen beperking; dat is een voorwaarde voor iedere vorm van loonpolitiek.

Voorts merkt de heer Kloos op, dat „van een grotere verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven voor de loonvorming slechts in zoverre sprake (is), dat de partners op bedrijfstaksniveau zich bij de formulering van loonvoorstellen niet richten op een *centraal* overeengekomen percentage, doch zelf verantwoordelijkheid dragen voor de grootte van de voorgestelde loonsverhoging, uiteraard met inachtneming van bepaalde normen. Waar er bij de interpretatie van deze normen en bij de groepering van het cijfermateriaal vele knopen door te hakken blijven, is er een niet onaanzienlijke vrije onderhandelingsmarge. Binnen deze marge is machtsverhouding beslissend voor het eind-

resultaat. Met enige goede wil kan men dit beschouwen als een vergroting van de verantwoordelijkheid van de bedrijfspartners”.

Met deze positieve opmerking over het huidige loonsysteem heeft de heer Kloos de kern van de bedoelingen van de voorstanders ervan precies geraakt. De centralisatie in het loonoverleg onder de algemene loonrondenpolitiek en het ontbreken van de mogelijkheid voor de bedrijfstakken om van de eigen omstandigheden en mogelijkheden uit te gaan, wogen voor hen bijzonder zwaar. Dat het met de realisering van deze grotere verantwoordelijkheid niet van een leien dakje kon gaan stond reeds van tevoren vast en behoeft ook — gezien de recente economische ontwikkeling — niet te verwonderen. Niettemin is er op dit belangrijke punt vooruitgang geboekt, welke zeker op het credit van de gewijzigde loonpolitiek mag worden geschreven.

Overdrijving.

De heer Kloos is in zijn artikel niet geheel ontkomen aan enige overdrijving. Dat is bijv. het geval, wanneer hij spreekt van „kwistig uitgevaardigde aanwijzingen; samen met de Algemene Aanwijzing van 31 juli 1959, die in volledige overeenstemming met de Stichting van den Arbeid is tot stand gekomen, werden er in 2½ jaar gewijzigde loonpolitiek vier algemene aanwijzingen uitgevaardigd, waarvan er één inmiddels is ingetrokken. Het zijn er vijf, indien men de nadere uitwerking van de Algemene Aanwijzing voor de tweede fase van de gewijzigde loonpolitiek er ook bij rekent.

Van overdrijving is evenzeer sprake, wanneer hij de verantwoordelijkheid op het centrale niveau bespreekt. Hiervan wordt het volgende gezegd: „De adviserende functie van de in de Stichting van den Arbeid samenwerkende centrale organisaties is in de afgelopen jaren gedegradeerd door negeren van adviezen door de overheid, door het uitvaardigen van steeds meer aanvullende aanwijzingen, die bovendien zonder voldoende voorafgaand overleg tot stand kwamen. De verhouding tussen de regering en de Stichting is daardoor geleidelijk slechter geworden. De bemoeiing van de overheid met de loonvorming is eerder toe- dan afgenomen, hetgeen vooral

tot functieverlies van de centrale organisaties van werkgevers en werknemers heeft geleid”.

In de afgelopen 2½ jaar heeft de Stichting van den Arbeid 677 adviezen uitgebracht. Het aantal verdeelde adviezen bedroeg 33. Het aantal unanieme adviezen waarvan door het College van Rijksbemiddelaars is afgeweken ligt belangrijk lager dan dit laatste cijfer en is waarschijnlijk op de vingers van één hand te tellen.

Deze cijfers geven een wat verschillend beeld van dat, hetwelk uit de beschrijving van de heer Kloos naar voren komt. Toegegeven zij, dat ook deze cijfers niet het juiste beeld verschaffen, omdat het in het betrekkelijk geringe aantal gevallen, waarin de Stichting niet tot unanimité kon komen en/of het College bij zijn beslissing van haar adviezen afweek, vaak ging om verhoudingsgewijze belangrijke bedrijfstakken of ondernemingen. Houdt men er echter nog rekening mee, dat bij verdeelde adviezen moeilijk van negeren kan worden gesproken, dan moet de stellingname van de heer Kloos als overdreven en onjuist worden aangemerkt.

Inderdaad hebben zich in de afgelopen jaren tegenstellingen voorgedaan tussen de Regering en de Stichting van den Arbeid. Die kwamen echter ook onder de vorige loonpolitiek voor. In dergelijke tegenstellingen spelen verschillende andere, buiten het stelsel van loonpolitiek gelegen, factoren een rol. Naar verluidt vond het jongste overleg op 27 oktober jl. in een goede verstandhouding plaats. De stelling, dat de huidige loonpolitiek tot een slechtere verhouding tussen Regering en Stichting van den Arbeid zou hebben geleid, gaat beslist te ver.

Over de vraag, of de bemoeiing van de Overheid met de loonvorming is toe- of afgenomen, is het gemakkelijk redetwisten. Het komt mij voor, dat onder de algemene loonrondenpolitiek, waarbij de Overheid centraal de loonverbeteringsmogelijkheden vaststelde, er voor verder overheidsingrijpen nauwelijks plaats was. Het is onjuist het incidentele ingrijpen onder de huidige loonpolitiek, waarbij de centrale vaststelling is geëlimineerd, daarmee op één lijn te stellen.

Economische waardering.

De heer Kloos komt vervolgens tot een economische waardering van het huidige stelsel, waarbij hij sociale aspecten in de beschouwingen betreft. Dit laatste is echter, naar hij opmerkt, slechts ten dele mogelijk, omdat het stelsel nog slechts heeft gefunctioneerd in een periode van hoogconjunctuur en nog niet is beproefd onder de spanning van een economische stagnatie.

Als één van de belangrijkste bezwaren voert de heer Kloos aan, dat het huidige loonpolitieke systeem als middel tot het bereiken van een evenwichtig loonniveau minder mogelijkheden biedt dan het systeem van algemene loonronden. Het benaderen van een evenwichtig gemiddeld loonniveau — hoe dan ook een heksentoer — is volgens schrijver bij een groot aantal deelbeslissingen in de bedrijfstakken op basis van een zo aanvechtbaar criterium als de bedrijfstakproductiviteit een veel moeilijker opgave dan wanneer er centraal beslissingen vallen.

Daar komt bij de elasticiteit van de bedrijfstakproductiviteitscijfers, waarvan in de afgelopen jaren door partijen een zeker gebruik is gemaakt en welke cijfermatige resultaten volgens de heer Kloos op langere termijn gemakkelijk tot economische verstoringen kunnen leiden.

Schrijver doet hierop volgen, dat de Regering een bijzonder gevaarlijke weg is opgegaan door onvoldoende

ruimte te bieden voor aanpassing van de lonen aan de produktiviteitsexplosie in 1959 en 1960. De werkelijkheid was echter deze, dat het bedrijfsleven onder andere door een beroep op gunstige toekomstverwachtingen wel degelijk aansluiting zocht bij de zgn. produktiviteitsexplosie. Op zichzelf waren deze deelbeslissingen niet te veroordelen. Deelbeslissingen bieden boven centraal genomen beslissingen het voordeel, dat het maken van fouten niet zo licht tot ernstige gevolgen leidt. Om evenwel een loongolf daaroverheen via tussentijdse wijziging van contracten te voorkomen was een beperking van overheidswege geboden. Desondanks valt op dit ogenblik te constateren, dat de loonontwikkeling boven de produktiviteitsontwikkeling is uitgegaan. Op de oorzaak daarvan kom ik aanstonds terug. Wat zou er gebeurd zijn, indien de Overheid niet was opgetreden?

De heer Kloos ontkent niet, dat dit het geval is maar stelt dan, dat, gegeven het feit dat in het huidige stelsel van loonvorming de loonontwikkeling is gebonden aan het trendmatig verloop van de produktiviteit, er met de trendcijfers op een schrikbarende manier geknoeid moet zijn.

Ik meen, dat de heer Kloos op tweërlei wijze gerust gesteld kan worden. In het huidige stelsel is de loonontwikkeling niet in de eerste plaats gebonden aan het trendmatige verloop van de produktiviteit. De Algemene Aanwijzing spreekt in punt 3 van de *te verwachten* toename van de produktiviteit gedurende de toekomstige contractperiode, welke verwachting *aannemelijk* kan worden gemaakt mede aan de hand van gegevens omtrent de produktie per werknemer, zoals deze zich in het verleden heeft ontwikkeld. Laatsbedoelde gegevens heeft men weliswaar gezocht in de produktiviteitstrend in het verleden, doch deze is in het algemeen niet zo gehanteerd, dat andere factoren buiten beschouwing zijn gebleven. Ik heb reeds de gunstige toekomstverwachtingen vermeld, die in rekening zijn gebracht. Gelet op het feit, dat de Algemene Aanwijzing zelf deze als één van de normen stelt, kan hier bezwaarlijk van geknoei worden gesproken.

De belangrijkste oorzaak, dat de loonontwikkeling de produktiviteitsontwikkeling heeft overschreden, is gelegen in de zgn. coördinatie ten opzichte van de achterblijvers. In vrijwel alle gevallen, waar een stijging van de produktiviteit ontbrak of niet kon worden aangetoond zijn mede ten gevolge van de arbeidsmarktsituatie de lonen toch opgetrokken. Speciale maatregelen met betrekking tot de achterblijvers, zoals aanvankelijk door de vakbeweging nodig werden geacht, bleken in de afgelopen fase van de loonontwikkeling niet nodig.

Het lijkt mij moeilijk, het huidige stelsel hiervan een verwijt te maken; integendeel, dit gunstige neveneffect zij dankbaar geaccepteerd. Alleen is het zaak in de toekomst met dit neveneffect rekening te houden, hetgeen betekent, dat in de hogere regionen van de loonverbeteringen wat matiging moet worden betracht, teneinde te voorkomen, dat de opwaartse druk van de achterblijvers uit niet al te groot wordt en tevens ruimte voor prijsverlagingen ontstaat.

Over de omvang van de consumptiequote als een soort aanwijzing dat de lonen zijn achtergebleven zou het een en ander zijn te zeggen, doch daarmee zou ik buiten het bestek van mijn bijdrage komen, die ik graag zoveel mogelijk tot het loonpolitieke systeem zou willen beperken. Ik wil alleen opmerken, dat de consumptiequote alleen een ongebruikelijke maatstaf is voor de beoordeling van de

loonontwikkeling en dat de hoge spaarquote van de laatste jaren in het door de heer Kloos aangeduide verband niet buiten beschouwing kan worden gelaten.

Mijn conclusie is, dat de kritiek van de heer Kloos op het huidige loonpolitieke stelsel op de verschillende aangeduide punten niet houdbaar is. Mijn eigen oordeel moge ik voor het slot bewaren. Eerst wil ik nog enkele opmerkingen maken over de suggesties, die de heer Kloos voor de toekomst doet.

Suggesties voor de toekomst.

Als ideaal stelt de heer Kloos „een doorzichtig, dus niet te ingewikkeld systeem van loonvorming . . . , dat duidelijk de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van overheid en bedrijfsleven afbakt”.

De differentiatie in de lonen als een politiek feit aanvaardend komt de heer Kloos dan tot een opzet, waarbij van bepaalde criteria wordt afgezien. Het (enige) houvast aan partijen wordt geboden door de verantwoordelijke centrale organisaties van werkgevers en werknemers, die door voortdurend de vinger aan de pols van het economisch leven te houden zich een bewegend beeld van de economie vormen, welk beeld zijn weerslag moet hebben in beïnvloeding van de houding van de onderhandelende bedrijfstakpartners. Er kunnen omstandigheden zijn, dat de Overheid terwille van de veiligstelling van algemene belangen zich met de loonvorming dient te bemoeien. Het essentiële element van de overheidsbemoeiing is, dat de Overheid dient te beschikken over een machtsmiddel om bij een zich ontwikkelende kosten- of bestedingsinflatie de loonbeweging zodanig te corrigeren, dat het verstoorde evenwicht wordt hersteld, bijv. een loonstop.

Ziedaar de — wat ik misschien mag noemen — ruwe schets die de heer Kloos geeft van een toekomstig stelsel van loonvorming. Schrijvers argument, op grond waarvan hij tot zulke belangrijke verschillen met het geldende systeem komt, is vooral, dat differentiatie aan de hand van een criterium niet samengaat met de verlegging van de verantwoordelijkheid voor de loonvorming naar het bedrijfsleven. Bij full employment — de normale situatie — is de neiging tot aansluiting bij de koploper niet te onderdrukken; er is een duidelijke tendens tot nivellering van de beloning van gelijksoortige arbeid; deze tendens is in strijd met de differentiatie, die daarom steeds geforceerd zal moeten worden door middel van kunst- en vliegwerk, bestaande uit steeds verfijnder en gedetailleerder voorschriften.

De voorstanders van differentiatie staan voor een moeilijke keus, aldus de heer Kloos. Of men moet de loon-differentiatie ontkoppelen van een bepaald criterium, waardoor ook het gedetailleerde overheidsingrijpen een einde kan nemen, dan wel blijven vasthouden aan toetsingsnormen en vërgaande overheidsbemoeiing.

Een vrijere loonpolitiek volgens de hierboven ontwikkelde gedachtegang, die ons zou bevrijden van de gedetailleerde bemoeiing van Stichting van den Arbeid, College van Rijksbemiddelaars, Centraal Bureau voor de Statistiek en last but not least de departementen van Sociale en Economische Zaken, lijkt ons een heel wat aantrekkelijker alternatief van de loonvorming met algemene loonronden dan het bureaucratische en economisch ondoelmatige systeem dat in de afgelopen twee jaren het bedrijfsleven veel zorg en ergernis heeft gebracht. Aldus besluit de heer Kloos zijn artikel.

Loonvorming en bedrijfsleven.

De gedifferentieerde loonpolitiek, zoals deze in 1959 is ingevoerd, heeft veel kritiek ontmoet, ook uit de kringen van degenen, die tot haar voorstanders mogen worden gerekend. Deze kritiek treft echter, indien men goed onderscheidt, niet zozeer dit stelsel zelf als wel zijn uitvoering in de praktijk.

Bij de invoering ging het er in hoofdzaak om de primaire verantwoordelijkheid voor het loonbeleid bij de direct betrokkenen — de verschillende organisaties in het bedrijfsleven — te leggen en de mogelijkheid te openen rekening te houden met de bijzondere economische en sociale positie van bedrijfstakken, sectoren en ondernemingen (differentiatie).

Deze oogmerken dienden onverlet te laten de algemene doeleinden van het sociaal-economisch beleid, waaronder een stabiel prijsniveau in verband met de loonvorming een centrale plaats verkreeg. Ook tot deze doeleinden strekt de primaire verantwoordelijkheid — geheel in de lijn van de algemeen te constateren ontwikkeling ¹⁾ — zich uit.

In de Algemene Aanwijzing van 31 juli 1959 is gezocht naar een kader voor het loonvormingsbeleid, waarin het evenwicht tussen deze „micro- en macro-sociaal-economische” desiderata zo goed mogelijk zou kunnen worden bereikt en is in beginsel dit kader ook gevonden. Daarin staat centraal de algemeen aanvaarde regel, dat loonkostenstijgingen, willen zij niet tot prijsverhoging leiden — en dat is in het algemeen het doel — door een stijging van de produktiviteit moeten worden gecompenseerd.

Dit algemene richtsnoer is in de praktijk van de loonvorming in de handen zowel van partijen in de bedrijfstakken als van de toetsende instanties verworven tot een cijfermatig criterium, waarop eenzijdig het accent is komen te liggen met verwaarlozing van de centrale doelstelling van vermindering van geldontwaarding. Differentiatie op grond van de bedrijfstakproduktiviteit werd het motto onder veronachtzaming van de coördinatietendens, welke bij volledige werkgelegenheid onvermijdelijk de loonvorming kenmerkt.

Deze praktijk, nog bevorderd door het ongekende tekort aan arbeidskrachten, borg het gevaar in zich — een gevaar, dat op dit ogenblik tot realiteit is geworden —, dat over de centrale doelstelling zou worden heengesloten. Dit latente gevaar moest er de Overheid, die op het stuk van de geldswaarde een specifieke verantwoordelijkheid draagt, wel toe brengen enige malen in te grijpen, niet met het doel de differentiatie overeind te houden — zoals de heer Kloos betoogt — maar om de overtrokken differentiatielust van het bedrijfsleven in te dammen.

De primaire verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven is in vele gevallen verschaald tot het op een krappe arbeidsmarkt zo goed mogelijk terecht komen aan werkgeverskant en het eruit halen wat er in zit aan werknemerskant; de verantwoordelijkheid voor de centrale doelstelling is geëlimineerd naar de sfeer van overheidsbevoegdheden.

Indien deze laatste verantwoordelijkheid door het bedrijfsleven niet wordt aanvaard werkt geen enkel stelsel van loonpolitiek, ook dat van de heer Kloos niet, waarin de bedrijfstakken zich hebben te richten naar „een bewegend beeld van de economie”. Daarmee komen wij

¹⁾ Zie o.a. Van der Kooy: „De ondernemer en de politiek”, referaat jaarvergadering Verbond van Prof. Chr. Werkgevers in Nederland, 1957; Ten Doesschate en Rottier: „De functie van de ondernemer in het huidige tijdsbestek”, handelingen 2e landdag voor economen, 1952.

Na een korte weergave van de inhoud van het oorspronkelijke wetsontwerp Algemene Kinderbijslagverzekering en van de hierop betrekking hebbende nota's van wijziging, geeft schrijver commentaar op de huidige voorstellen. In het bijzonder heeft schrijver bedenkingen tegen de op f. 12.000 gestelde algemene inkomensgrens. Deze grens houdt z.i. onbillijkheden en gevaren in. Zo acht hij het in het algemeen niet zonder bedenken dat degenen met twee kinderen, die een inkomen hebben tussen f. 3.700 en f. 12.000, wel moeten betalen doch niets ontvangen. Het bestaan van deze inkomensgrens zal voorts mogelijk leiden tot het uitoefenen van een opwaartse druk op de loongrens der sociale verzekeringswetten. Dat de Regering de gedachte van het onzichtbaar maken van de premie — hoewel dit administratief meer rompslomp geeft — heeft overgenomen, betreurt schrijver zeer. Deze buiging naar de meerderheid der Tweede Kamer bewijst z.i. duidelijk hoe weinig de kinderbijslagverzekering als zodanig in het rechtsbewustzijn van ons volk leeft.

De kinderbijslag- verzekering

Op 18 september jl. zijn bij de Tweede Kamer enige nota's van wijziging ingediend betrekking hebbende op het wetscomplex Algemene Kinderbijslagverzekering. Deze stukken vormen, tezamen met de reeds sedert 1957 daaraan voorafgegane, het zo langzamerhand bijna onleesbare — want onoverzichtelijke — substraat voor de definitieve openbare behandeling in de Staten-Generaal, die dan nu binnenkort een aanvang zal nemen. Deze openbare behandeling begon, na jarenlange voorbereiding, in juni van dit jaar en werd korte tijd daarna geschorst na het spectaculaire aftreden van Minister Van Rooy, die geroepen was het wetsontwerp te verdedigen. De nieuwe Minister, Dr. Veldkamp, is het, die thans de wijzigingen op het oorspronkelijke thema heeft ingediend.

Het oorspronkelijke wetsontwerp.

Het wetsontwerp — het zij wellicht ten overvloede ver-

(vervolg van blz. 1038)

terecht in de loonstoppolitiek, die in wezen niet veel verschil zal vertonen met de algemene loonronden-politiek, met de Overheid als centrale figuur.

Voorshands echter ben ik geneigd aan te nemen, dat, indien de grootste spanningen uit onze economie zullen zijn geweken en een zekere rustpauze op loonvormingsgebied — al of niet noodgedwongen — is doorgemaakt, het in ons land algemeen aanwezige besef van verantwoordelijkheid bij het bedrijfsleven zijn kans zal herkrijgen. Dan zal het zaak zijn op basis van de in de Algemene Aanwijzing van 31 juli 1959 vervatte uitgangspunten tot een loonvormingspraktijk te komen die de krampachtigheid van de huidige praktijk mist en waarbij zo goed mogelijk wordt gestreefd naar het juiste midden tussen de voor de dynamiek in ons economisch leven noodzakelijke loonverschillen enerzijds en de aan een volledige werkgelegenheidspolitiek inherente coördinatietendens anderzijds. Daarbij zal de algemene produktiviteitsontwikkeling een centrale rol moeten spelen.

Loonvorming is primair een zaak van het bedrijfsleven. Alleen indien het bedrijfsleven bereid is bij de loonvorming mede uit te gaan van algemeen aanvaarde doelstellingen als die van een stabiel prijsniveau kan het ook in de toekomst primair een zaak van het bedrijfsleven blijven.

's-Gravenhage.

Mr. G. C. VAN DAM.

meld — introduceerde een het gehele volk omvattende kinderbijslagverzekering tegen premiebetaling. De uitkeringen voor de loontrekkenden werden gegeven vanaf het eerste kind. Ten aanzien van deze groep betekende dit dus in feite een continuering van de bestaande toestand, die overigens — en dat is niet overal bekend — gedeeltelijk gebaseerd was op een noodregeling. Immers, de Kinderbijslagwet van 1939 bevatte een regeling, waarbij kinderbijslag vanaf het derde kind werd verleend. Op deze regeling werd evenwel „tijdelijk” — en derhalve nog steeds voortdurend — in 1946 om loonpolitieke redenen een aanvulling gegeven, waardoor kinderbijslag vanaf het eerste kind werd verleend. Hoewel de vraag had kunnen worden gesteld, of een definitieve regeling van de kinderbijslag voor loontrekkenden de tijdelijke regeling niet zou moeten beëindigen en derhalve ook voor loontrekkenden de uitkering weer vanaf het derde kind zou geven, werd in het wetscomplex de bestaande toestand gecontinueerd: voor loontrekkenden zou er dus niets veranderen.

Het wetsontwerp kreeg echter zijn achtergrond door de incorporering daarin van de kinderbijslag voor zelfstandigen, een uiterst betwist onderwerp, waarbij talloze maatschappelijke opvattingen over het wezen der zelfstandigheid, de gezinspolitiek e.a. een rol spelen. Overigens was ook deze gedachte niet geheel nieuw. Sinds 1951 bestaat een noodregeling voor zelfstandigen, waarbij aan hen met een inkomen van f. 3.500 kinderbijslag wordt gegeven vanaf het derde kind beneden de 16 jaar. Oplopend met f. 200 wordt dit: vanaf het vierde, vijfde kind enz.

Wijzigingen in het ontwerp.

Ging de oorspronkelijke gedachte uit van een uitkering aan zelfstandigen vanaf het derde kind zonder inkomensgrens, de bovenbedoelde nota's bevatten op dit stuk een aantal belangrijke wijzigingen in de oorspronkelijke gedachtengang. Deze wijzigingen zijn als volgt: aan zelfstandigen met een inkomen lager dan f. 3.500 wordt kinderbijslag verleend vanaf het eerste kind, aan zelfstandigen met een inkomen beneden f. 3.700 vanaf het tweede kind. De uitkeringen bedragen de helft van die aan werknemers. De premie wordt gedeeltelijk betaald uit de algemene middelen. Daarenboven wordt in het algemeen een inkomensgrens gesteld van f. 12.000, boven welke geen

kinderbijslag wordt verstrekt. Teneinde te voorkomen dat het overschrijden van de inkomensgrens met een luttel bedrag tot gevolg zou hebben, dat een zelfstandige met bijv. 8 kinderen plotseling een zeer groot bedrag aan kinderbijslag ziet vervallen, is een aflopende schaal ontworpen tot f. 14.000.

Het is duidelijk, dat op deze wijze getracht wordt tegevoel te komen aan opvattingen zoals deze o.a. tot uitdrukking komen in het adres dat het Koninklijk Nederlands Landbouw-Comité en de Koninklijke Nederlandse Middenstandsbond op 31 januari 1958 aan de Tweede Kamer hebben gezonden. In dit adres wordt gesteld, dat een, het gehele volk omspannende, regeling niet in het rechtsbewustzijn van de zelfstandigen leeft — een gedachtegang die gelukkig ook door de Regering, in de Memorie van Toelichting op de huidige voorstellen (blz. 11), wordt onderschreven. Adressanten zijn voorts van mening „dat zelfstandigen in het algemeen dienen op te komen voor de risico's die hun positie in de maatschappij met zich brengt. Dit geldt mut. mut. eveneens voor de vorming van een gezin”. Daarnaast zeggen de genoemde organisaties, dat echter „helaas moet worden geconstateerd, dat het inkomen van bepaalde groepen zelfstandigen in de middenstand en de landbouw niet toereikend is om in de kosten van opvoeding hunner kinderen in redelijke mate te voorzien”. Zij kunnen op deze grond aanvaarden „dat de zelfstandigen met lage inkomens en met drie of meer kinderen in hun moeilijke financiële positie enige tegemoetkoming wordt gegeven”. Als inkomensgrens denken zij aan een bedrag van f. 4.000. Dit bedrag sluit aan bij de inkomensgrens van de zgn. randbedrijven, die de huidige indiener van de wetsvoorstellen als Staatssecretaris van Economische Zaken in zijn Middenstandsnota 1954 stelde.

Commentaar.

Bezie men de huidige voorstellen in het licht van deze, ook mijn opvatting, dan zou men op het eerste gezicht wellicht geneigd zijn tot enige tevredenheid. Immers, voor de gezinnen die in een noodsituatie verkeren met betrekking tot hun inkomen, wordt een speciale voorziening getroffen, verder gaande dan de huidige noodregeling. Deze tevredenheid wordt echter voor het grootste gedeelte tenietgedaan door het stellen van de algemene inkomensgrens op f. 12.000. Ook bij het stellen van deze grens moet men veronderstellen, dat de Regering voor ogen had de voorziening te beperken tot hen, voor wie zij in een sterke behoefte voorziet. Dit is echter bij deze grens duidelijk een illusie. Men kan immers moeilijk volhouden, dat f. 12.000, een grens waarbij ca. 80 pCt. van de zelfstandigen onder de regeling valt, aan genoemd adagium, waaraan ook in de Memorie van Toelichting enige lippen dienst wordt bewezen, zal voldoen. De keuze is derhalve willekeurig en houdt daardoor onbillijkheden en gevaren in. Zo is het in het algemeen niet zonder bedenken dat degenen, die een inkomen hebben tussen f. 3.700 en f. 12.000 met 2 kinderen — en deze gezinsvorm komt in deze inkomenssector veel voor — wel moeten betalen, doch niets ontvangen. Een van de gevaren is eveneens — „Het Vaderland” heeft daar een dezer dagen terecht op gewezen — dat het bestaan van deze inkomensgrens mogelijk zal leiden tot het uitoefenen van een opwaartse druk op de loongrens der sociale verzekeringswetten.

Het ware dan ook beter geweest indien de algemene inkomensgrens op f. 8.000 zou zijn gelegd, niet om een

gelijkschakeling tussen zelfstandigen en onzelfstandigen met betrekking tot de loongrens der sociale verzekeringswetten tot stand te brengen, maar meer omdat men hier nog enigermate van moeilijke financiële omstandigheden kan spreken. Deze gedachte is niet nieuw. De Commissie Van Bruggen, die destijds een project terzake moest maken, noemde een inkomensgrens die, zoals de Memorie van Toelichting zegt, nu tot het zojuist genoemd bedrag kan worden opgevaardeerd. Men zou ook, gegeven de huidige voorstellen, met de gedachte kunnen spelen — en deze is in het politieke krachtenveld wellicht nog beter realiseerbaar — de regeling zo te doen zijn, dat aan de zelfstandigen met een inkomen tot f. 5.000 vanaf het eerste, van f. 5.000 tot f. 8.000 vanaf het tweede en vanaf f. 8.000 tot f. 12.000 vanaf het derde kind kinderbijslag wordt gegeven. Vele nu optredende onbillijkheden zouden dan worden weggenomen.

Nu nog enige opmerkingen over andere punten uit de nota's.

Het onzichtbaar maken van de premie.

In de Tweede Kamer was erop aangedrongen niet de loontrekkenden premieplichtig te maken, doch de werkgevers. Materieel verandert er weinig — de loontrekkende kreeg toch compensatie —, maar de achtergrond van deze wens is eigenlijk, dat het, zoals Prof. Romme deze bij de behandeling der Wet in 1939 weergaf, niet verstandig zou zijn de werknemers iedere week te herinneren aan het feit dat zij meebetalen aan de kinderbijslagverzekering voor de hogere inkomens, zelfs ook wanneer zij er niet in delen. De huidige Regering neemt de gedachte van het onzichtbaar maken van de premie — hoewel dit administratief meer rompslomp geeft — over. Ik betreur het zeer dat deze camouflage moet plaatsvinden. Deze buiging naar de meerderheid der Tweede Kamer, bewijst duidelijk hoe weinig de kinderbijslagverzekering als zodanig in het rechtsbewustzijn van ons volk leeft.

Waardeverste uitkeringen.

Voorgesteld wordt dat de aanpassing van de kinderbijslagen, die regelmatig bij Algemene Maatregel van Bestuur moet geschieden, zal plaatshebben volgens bij een afzonderlijke Algemene Maatregel van Bestuur, de Sociaal-Economische Raad gehoord, te stellen voorwaarden.

Premieheffing ongehuwde vrouw.

Een gelukkige wijziging is, dat de mogelijkheid geschapen wordt, bij Algemene Maatregel van Bestuur te bepalen, dat ongehuwde vrouwen, die de leeftijd van 45 jaar hebben bereikt, anders dan als werkgevers, niet aan de heffing van premie zijn onderworpen. Waarom dit niet reeds duidelijker in de Wet kan worden verankerd, vermag ik echter niet direct te doorgronden.

In bovenstaande beschouwingen heb ik globaal de materie, die men in haar huidige vorm het compromis der compromissen zou kunnen noemen, onder de loep genomen. Mede binnen het kader van de overwegingen uit de Memorie van Toelichting is het wellicht mogelijk reëler wegen dan tot dusver te bewandelen. Het feit, dat, naar is aangekondigd, nog uitvoerig overleg tussen Kamercommissie en Regering zal plaatsvinden, biedt daartoe wellicht goede kansen.

's-Gravenhage.

Mr. F. PORTHEINE.

De gunstige ontwikkeling van de levensverzekering houdt onverzwakt aan. Gedurende het eerste halfjaar 1961 schreven de maatschappijen voor een bedrag aan nieuwe verzekeringen in, dat dicht in de buurt van de f. 3 mrd. ligt. Wat de produktie per branche betreft, valt een verschuiving naar de kapitaalverzekering waar te nemen. De buitenlandse portefeuille blijft groeien; sedert eind 1955 heeft zij een netto-uitbreiding ondergaan van ca. 24 pCt. België is het voornaamste afzetgebied voor polissen van Nederlandse herkomst. In Canada blijken gunstige ontwikkelingsmogelijkheden aanwezig te zijn. Inzake de beleggingen wordt verwacht, dat deze aan het einde van 1961 de f. 9 mrd. zullen bereiken. Aan het einde van 1960 beschikten de Nederlandse maatschappijen over een gezamenlijke portefeuille van bijna f. 39 mrd. verzekerd bedrag. Op grond van de cijfers over de eerste zes maanden van 1961 staat thans reeds vast, dat er voor meer dan f. 40 mrd. bij het Nederlands levensverzekeringbedrijf in polissen van levensverzekering is belegd.

Levensverzekering in het eerste halfjaar 1961

Produktie.

De cijfers, die maandelijks door het Centraal Bureau voor de Statistiek worden gepubliceerd met betrekking tot de hier te lande afgesloten en bij de Nederlandse en buitenlandse levensverzekeringmaatschappijen tot stand gekomen nieuwe verzekeringen, tonen aan, dat de gunstige ontwikkeling van de levensverzekering onverzwakt aanhoudt. Gedurende de eerste zes maanden van dit jaar schreven de maatschappijen voor een bedrag aan nieuwe verzekeringen in, dat dicht in de buurt van de f. 3 mrd. ligt. Zeven jaar geleden — in 1954 — bereikte de produktie voor het eerst over een *geheel* jaar een peil van f. 3 mrd., waaruit blijkt, dat het tempo, waarin de groei van de levensverzekering zich voltrekt, in slechts enkele jaren tijds aanzienlijk is versneld.

Het feit, dat ons economisch leven zich na het vlugge herstel in 1958 van de tegen het einde van 1957 ingetreden recessie ononderbroken in opgaande lijn heeft bewogen, zomedé de omstandigheid, dat sedertdien de algemene toestand is gekenmerkt door een hoge werkgelegenheid en een bijna stabiel prijspeil, zijn op zichzelf genomen factoren, die voor de verdere ontplooiing van de levensverzekering een gunstig klimaat hebben doen ontstaan. Daarnaast valt echter bij onze bevolking een groeiende behoefte aan meer financiële zekerheid voor de toekomst te constateren.

Om die behoefte te realiseren wordt tegenwoordig op ruime schaal de levensverzekering ingeschakeld. Men kan dan uit een groot assortiment van verzekeringstypen die polisconstructie kiezen, welke het best bij de individuele omstandigheden en persoonlijke inzichten past. De een zal zijn keuze laten vallen op een verzekeringsvorm, welke dekking van het risico van eerder overlijden inhoudt, de ander prefereert een verzekering, waarmede versterking van zijn inkomens- en vermogenspositie op latere leeftijd wordt beoogd, weer anderen sluiten polissen, waarbij het risico- en spaarelement gelijkelijk is verdeeld. Ook komen vele verzekeringen minder uit een oogpunt van oudedags- en gezinsverzorging tot stand, doch meer voor een speciaal doel, zoals bijv. studie- en uitzetverzekeringen, begrafenis-

en crematieverzekeringen (volksverzekering), verzekeringen in combinatie met hypothecaire geldleningen. Een voor naam bestanddeel van de nieuwe verzekeringen wordt gevormd door personeels- of collectieve verzekeringen.

Uit tabel I blijkt het produktiebeloop (binneland) van maand tot maand gedurende het eerste halfjaar 1961 in vergelijking tot de eerste helft van het vorig jaar.

TABEL I.

Produktiebeloop eerste halfjaar 1960 en 1961
(in mln. glds.)

BINNENLAND			
Periode	1960	1961	verschil 1961 t.o.v. 1960
januari	351,0	465,3	+ 114,3
februari	403,9	516,6	+ 112,7
maart	412,7	494,3	+ 81,6
1e kwartaal	1.167,6	1.476,2	+ 308,6
april	389,8	476,2	+ 86,4
mei	451,4	487,7	+ 36,3
juni	431,4	471,5	+ 40,1
2e kwartaal	1.272,6	1.435,4	+ 162,8
totaal eerste halfjaar	2.440,2	2.911,6	+ 471,4

Zoals uit dit cijferoverzicht volgt, is in ons land gedurende de eerste zes maanden van het thans lopende jaar voor f. 471,4 mln. meer aan nieuwe verzekeringen tot stand gekomen dan in de corresponderende periode van 1960, hetgeen neerkomt op een toenemingspercentage van 19,3. Een stijgingspercentage van gelijk niveau werd in 1960 ten opzichte van 1959 bereikt, zodat ondanks de bijzonder hoge produktie, die in 1960 werd behaald (f. 5.879 mln. tegen f. 4.924 mln. in 1959), de levensverzekering zich in hetzelfde tempo blijft ontwikkelen. Opmerkelijk is echter wel, dat het produktiesurplus in het eerste kwartaal van 1961 met f. 308,6 mln. aanzienlijk hoger is geweest dan in de tweede driemaandelijke periode (f. 162,8 mln.).

Aan het einde van het eerste kwartaal 1961 lag de produktie 26,4 pCt. vóór op die van het vorig jaar in dezelfde tijd. Het tweede kwartaal gaf echter een stijging te zien,

die in vergelijking tot een jaar eerder slechts 12,8 pCt. bedroeg. In dit tijdvak is het groeitempo in belangrijke mate teruggelopen. Wellicht moet dit aan toevalligheidsfactoren worden toegeschreven en behoeft het gesignaleerde verschijnsel voorshands niet gezien te worden als de prelude van een verdere verlangzaming van het groeitempo. Het verzadigingspunt is, zo daarvan al ooit sprake zou kunnen zijn, bepaald nog niet bereikt. Zeker niet als men bedenkt, dat, naar voorlopige berekeningen uitwijzen, het gemiddeld per hoofd van de bevolking verzekerde bedrag ultimo 1960 op f. 3.200 is te stellen (f. 2.916 eind 1959).

In tabel 2 zijn voor elk van de drie hoofdbranches, te weten kapitaal-, rente- en volksverzekering, de produktiecijfers afzonderlijk opgenomen. Vergeleken met vorig jaar valt een verschuiving naar de kapitaalverzekering waar te nemen, d.w.z. naar die categorie van verzekeringen, welke de uitkering van een of meer kapitalen in uitzicht stellen. Met f. 1.320,5 mln. heeft de kapitaalverzekering 45,4 pCt. van de totale produktie voor haar rekening genomen tegen f. 1.071,6 mln. of 43,9 pCt. in de maanden januari tot en met juni 1960. Verreweg het merendeel van deze kapitaalverzekeringen wordt gevormd door verzekeringen, die voor eigen rekening worden gesloten.

Anders ligt dit met de renteverzekering, waarvan een aanzienlijk bestanddeel uit verzekeringen bestaat, die het karakter dragen van personeelsvoorzieningen en als collectieve of groepsverzekeringen bekend staan. In 1960 bijv., in welk jaar de renteverzekering ruim 52 pCt. van de totale produktie uitmaakte, had daarvan 42 pCt. betrekking op collectieve en slechts 10 pCt. op individuele verzekeringen. In de eerste helft van 1960 kwam de renteverzekering door een produktie van f. 1.240,1 mln. met 50,9 pCt. juist boven de helft van het produktietotaal uit. In de thans achter ons liggende zes maanden is de produktie van de renteverzekering net onder de 50 pCt. gebleven. Zij beliep f. 1.453,5 mln. of 49,9 pCt.

Bij de derde categorie, de volksverzekering, is de produktie van f. 128,5 mln. tot f. 137,6 mln. toegenomen, doch dit heeft niet kunnen verhinderen, dat het procentuele aandeel in de gehele produktie van 5,2 pCt. in het eerste halfjaar 1960 tot 4,7 pCt. is teruggelopen.

Produktie per branche
(eerste halfjaar)

TABEL 2.

BINNENLAND

Branche	1960	1961	verschil 1961 t.o.v. 1960	1960	1961
	(in mln. glds.)			(in procenten van het totaal)	
a. kapitaalverzekering	1.071,6	1.320,5	+ 248,9	42,9	45,4
b. renteverzekering	1.240,1	1.453,5	+ 213,4	50,9	49,9
c. volksverzekering	128,5	137,6	+ 9,1	5,2	4,7
totaal	2.440,2	2.911,6	+ 471,4	100	100

Sommige Nederlandse maatschappijen van levensverzekering houden zich ook bezig met het doen afsluiten van verzekeringsovereenkomsten buiten onze landsgrenzen, te weten in België, Canada, Denemarken, Frankrijk, Suriname, de Nederlandse Antillen en tenslotte Zuid-Afrika. In het buitenland bestaat een grote voorkeur voor de kapitaalverzekering, die dan ook verreweg het hoofdbestanddeel van de produktie vormt. Vermeldenswaard is, dat, al is het eertijds voor de Nederlandse maatschappijen vruchtbare werkterrein van het voormalig Nederlands-Indië als

gevolg van de politieke verwickelingen verloren gegaan, de buitenlandse portefeuille niettemin blijft groeien. Zij heeft sedert eind 1955, toen zij een totaal verzekerd bedrag van f. 1.582 mln. vertegenwoordigde, een netto-uitbreiding van ongeveer 24 pCt. ondergaan en haar omvang kan thans op rond f. 2 mrd. worden gesteld. België is het voornaamste afzetgebied voor polissen van Nederlandse herkomst. Gebleken is voorts, dat in Canada, waar de Nederlandse polissen slechts enkele jaren geleden voor het eerst op het verzekeringstoneel verschenen, gunstige ontwikkelingsmogelijkheden aanwezig zijn. Eind 1959 (cijfers over 1960 zijn nog niet bekend) liepen er bijna 6.500 polissen met een verzekerd bedrag van f. 145,5 mln.

Op het leven van in het buitenland gevestigde personen kwam volgens gegevens van het C.B.S. in de eerste zes maanden van dit jaar voor een bedrag van f. 166,7 mln. aan nieuwe verzekeringen tot stand, of f. 10,8 mln. meer dan in de overeenkomstige tijd verleden jaar. Tabel 3 geeft een gedetailleerd beeld van de produktie in het buitenland gedurende de eerste helft van 1960 resp. 1961.

TABEL 3.

Produktiebeloop eerste halfjaar 1960-1961

(in mln. glds.)

BUITENLAND

Branche	1960	1961	verschil 1961 t.o.v. 1960
kapitaalverzekering	125,2	136,4	+ 11,2
rente-verzekering	21,7	22,7	+ 1,0
volksverzekering	9,0	7,6	- 1,4
totaal	155,9	166,7	+ 10,8

Premie-ontvangsten.

Om te bereiken, dat onze economie in evenwicht blijft, zal het nodig zijn, dat de bestedingen niet te uitbundig stijgen. Hoe meer gelden bespaard worden, des te meer middelen voor investerings- en andere doeleinden beschikbaar zullen komen. In dit verband is het verheugend te constateren, dat het sparen in de vorm van premiebetalingen op reeds bestaande en nieuw afgesloten polissen medio 1961 een peil van f. 0,5 mrd. heeft bereikt. In de eerste zes maanden van 1961 beliep de premie-ontvangst f. 500,8 mln. tegen f. 476,6 mln. in dezelfde maanden een jaar eerder. Men mag hieruit afleiden, dat, al is de consumptie gestegen, de zorg voor de toekomst toch ook in de aandacht van onze bevolking is blijven staan.

TABEL 4.

Premie-ontvangsten a)

(in mln. glds.)

Jaar	Premie-inkomen eerste halfjaar	Stijging t.o.v. een jaar eerder
1957	372,9	8,2
1958	414,2	41,3
1959	432,0	17,8
1960	476,6	44,6
1961	500,8	25,8

a) Uitsluitend op hier te lande van kracht zijnde polissen.

Uitkeringen.

Blijkens „De Telstrook”, het kwartaaloverzicht van de Voorlichtingscommissie uit het Levensverzekeringbedrijf, hebben de maatschappijen in het eerste halfjaar 1961 aan de polishouders resp. de begunstigen in totaal een bedrag van f. 146,7 mln. vergoed, d.i. f. 15,1 mln. meer dan in de vergelijkbare periode van 1960. Op de expiratedata van de daarvoor, in aanmerking komende polissen kwam

Europees mededingingsbeleid in wording

Opmerkingen en voorstellen tot wijziging inzake de ontwerp-kartelverordening door de Commissie voor de Interne Markt van het Europese Parlement

De meerderheid van de Parlementaire Commissie deelt de zienswijze van de Europese Commissie om ten aanzien van nieuwe ententes van de rechtstreekse toepasbaarheid van het kartelverbod van art. 85 E.E.G. uit te gaan. Zowel uit een oogpunt van vereist doeltreffend toezicht op de ententes als van juridische interpretatie van art. 85 wordt een misbruikwetgeving van de hand gewezen. Een ander denkbaar systeem, waarbij de grens van het geoorloofde in de wet wordt gelegd en uitsluitend een toezicht a posteriori op de ententes wordt uitgeoefend, biedt naar het inzicht van de Parlementaire Commissie wel het voordeel dat de ententes naar hun feitelijke gedragingen worden beoordeeld doch laat het bedrijfsleven terzake in het onzekere omdat de desbetreffende beschikkingen ex tunc, d.i. van de aanvang af, werken.

Derhalve ondersteunt het rapport Deringer de voorkeur welke de Europese Commissie t.a.v. de methodiek van een toezicht a priori, oftewel preventieve controle, in de ontwerp-verordening aan de dag heeft gelegd. Zulks brengt met zich, dat een beperking van de mededinging in de zin van art. 85, lid 1, E.E.G. civielrechtelijk eerst dan geldig is, indien deze op grond van een algemene regeling, een individuele of generieke ontheffingsbeschikking toelaatbaar is verklaard. Genoemde opvatting wordt door de Economische en Financiële Commissie van het Europese Parlement ondersteund.

Wat de algemene regelingen betreft wijst de Commissie voor de Landbouw op de bijzondere positie van de landbouwcoöperaties en is de Economische en Financiële Commissie van mening dat voor het kredietwezen en het verzekeringbedrijf, gezien hun bijzondere aard en de hiervoor

in de lid-staten geldende bijzondere bepalingen, een speciale regeling dient te worden getroffen. Wat het vervoer aangaat is de desbetreffende Commissie de opvatting toegedaan dat het wenselijk is de toepassing van de verordening op deze sector uit te stellen totdat het gemeenschappelijke vervoerbeleid nauwkeurig en formeel is vastgesteld.

De Commissie voor de Interne Markt merkt in haar rapport (blz. 26, no. 102) op, dat op de voet van art. 85-3 E.E.G. ook ontheffingsverzoeken voor groepen van ententes (naar Nederlandse terminologie van het mededingingsrecht dus verzoeken om „generieke” ontheffing¹⁾) tot de Europese Commissie kunnen worden gericht, doch dat zulks uit de tekst van de ontwerp-verordening niet blijkt. De Parlementaire Commissie acht het overigens niet zonder bezwaar de Europese executieve een zo grote vrijheid van beoordeling te geven en beveelt aan te onderzoeken of het verlenen van uitzonderingen niet aan de Raad van Ministers moet worden voorbehouden.

De belangrijkste voorstellen tot wijziging van de ontwerp-verordening, welke uit het Deringer-rapport naar voren komen, betreffen:

- een beperkte retro-activiteit van de ontheffingsbeschikking;
- de introductie van een „verklaring van geen bezwaar”;
- een centralisatie van de bevoegdheden t.a.v. art. 85, leden 1 en 3 en art. 86 E.E.G. bij de Europese Commissie;

¹⁾ Zie de desbetreffende opmerkingen van Prof. Dr. I. Samkalden in zijn artikel: „Aantekeningen bij de ontwerp-kartelverordening van de Europese Commissie”. S.E.W., Europa, 1961, blz. 304.

(vervolg van blz. 1042)

f. 7,2 mln. meer beschikbaar dan vorig jaar. Verreweg het grootste gedeelte van het in totaal uitbetaalde bedrag, nl. f. 54,5 mln., is door de verzekerden zelf in ontvangst genomen. Een bepaald gedeelte, waarvan de omvang echter niet nauwkeurig is vast te stellen, heeft betrekking op uitkeringen, die aan de nagelaten betrekkingen van tijdens de looptijd der polissen overleden verzekerden ten goede zijn gekomen. Het gaat hierbij om verzekeringsovereenkomsten volgens welke is geconditioneerd, dat na overlijden van de verzekerde de premiebetaling wordt gestaakt en de uitkering van het kapitaal niet terstond, doch pas op een later in de polis vastgelegd tijdstip zal geschieden, wat bijv. bij verzekeringen volgens het ideaaltarief en bij studieverzekeringen het geval is.

In de vorm van kapitaal hebben de maatschappijen op grond van het overlijden van de verzekerden f. 26,3 mln. of f. 2,1 mln. meer uitbetaald, terwijl de pensioen- en rente-uitkeringen een bedrag van f. 66,1 mln. tegen f. 60,2 mln. vorig jaar vertegenwoordigden. Tabel 5 geeft weer hoe de uitkeringen, zowel in absolute cijfers als procentueel over de drie categorieën zijn verdeeld.

TABEL 5.

Uitkeringen aan polishouders en begunstigden

Uitkeringen eerste halfjaar	1960		1961	
	in mln. glds.	in pCt.	in mln. glds.	in pCt.
wegens overlijden	24,2	18,4	26,3	17,9
op de afloopdata	47,2	35,9	54,3	37,1
aan diverse renten	60,2	45,7	66,1	45,0
Totaal	131,6	100	146,7	100

Het aantal polissen, waarvan de verzekerde bedragen reeds binnen 2 jaar na het totstandkomen van verzekeringsovereenkomsten door overlijden van de betrokken verzekerden opeisbaar werden, beliep in de eerste helft van dit jaar 1.820 (in dezelfde tijd vorig jaar was dit aantal 1.987). Deze al zo kort na afsluiten tot uitkering gekomen polissen vertegenwoordigden een uitkeringswaarde van f. 3.033.658. Daarentegen staat een premie-ontvangst van f. 223.021, hetgeen impliceert, dat door de maatschappijen uit hoofde van deze polissen bijna 14 maal zoveel moet worden uitgekeerd als er aan premieën is binnengekomen. Tabel 6 verschaft hieromtrent leerzame cijfers over de afgelopen vijf jaar. (slot onderaan volgende blz.)

- een wijziging van het overgangsregime voor bestaande ententes;
- het vervallen van de aanmeldingsplicht voor bestaande ententes;
- uitbreiding van de publiciteit en het klachtenrecht t.b.v. derden;
- sterker accent op het optreden tegen economische machtsposities.

De beperkte retro-activiteit van de ontheffingsbeschikking.

Blijkens de ontwerp-verordening stelt de Europese Commissie voor om de ontheffing ex art. 85, lid 3, slechts op verzoek en met ingang van het tijdstip van de desbetreffende beschikking te verlenen (zie mijn artikel in „E.-S.B.” van 1 november 1961). De Parlementaire Commissie erkent dat zulks economische bezwaren kan opleveren, doch is van mening dat een terugwerkende kracht van deze beschikking het gevaar zou inhouden, dat ententes met een ontheffingsverzoek zullen wachten tot deze via een klacht bij de Europese Commissie bekend zijn in de hoop alsnog retro-actief te worden geautoriseerd. Dit zou de beoogde preventieve controle echter vrijdelen. Hieruit is een compromis geresulteerd, in dier voege, dat de Commissie voor de Interne Markt voorstelt wél terugwerkende kracht aan de autorisatie te verlenen, doch zulks tot de dag van indiening van het verzoek te beperken. Het beginsel dat een entente zonder autorisatie non-existent is blijft dus gehandhaafd ²⁾.

²⁾ Sölter uit in zijn artikel: „Die E.W.G.-Wettbewerbsregeln und der Integrationsvorgang”, Wirtschaftsdienst, juni 1961, hierop overigens als kritiek „dass ein Urteil im voraus darüber zu fallen, ob ein Kartell gut oder schlecht ist, eine überaus intime Kenntnis der wirtschaftlichen Verhältnisse bedingt...”

Open blijft de vraag, of de beperkte terugwerkende kracht van de autorisatie voldoende recht doet wederen aan de in art. 85, lid 3 E.E.G. bedoelde ententes, welke tot verbetering van de produktie of van de verdeling der produkten of tot „verbetering” (!) van de technische of economische vooruitgang bijdragen of dat een verdergaande terugwerkende kracht op zijn plaats is ³⁾. In dit verband mag niet over het hoofd worden gezien dat de criteria van het verbod van art. 85, lid 1, voor velerlei uitleg vatbaar zijn en onder ententes ook zodanige mededingingsregelingen begrepen worden welke geen kartelovereenkomsten volgens de gangbare terminologie zijn ⁴⁾.

De introductie van een „verklaring van geen bezwaar”.

In verband met het hierboven gereleveerde, dat de justitabelen in de onzekerheid kunnen verkeren of de verbodsbepaling van art. 85, lid 1, op hun entente van toepassing is, zulks temeer daar het antwoord op deze vraag van buiten de betrokken entente liggende omstandigheden kan afhangen, is van verschillende zijden kritiek op de ontwerp-verordening geuit. Dit heeft ertoe geleid dat de Parlementaire Commissie in de kartelverordening de mogelijkheid van een door de Europese Commissie af te

³⁾ Prof. Mr. M. Bos is in zijn preadvies voor de „Vereeniging Handelsrecht” (blz. 36) van opvatting dat een ontheffing ex art. 85, lid 3 „naar de enig denkbare uitlegging ook voor het verleden aan elke bewering van nietigheid alle grond ontnemt, tenzij feitelijk vaststaat, dat niet reeds bij de totstandkoming van de entente, maar eerst sedert een later tijdstip de „verbeterende” strekking valt aan te wijzen”.

⁴⁾ Bedoeld zijn de zgn. „Individualvertrage”, waaronder in de Bondsrepubliek de concurrentiebeperkende overeenkomsten worden verstaan die, doordat zij geen gemeenschappelijk doel beogen, geen kartelovereenkomsten in de zin van par. 1 G.W.B. zijn.

(slot artikel over levensverzekering)

TABEL 6.

Door overlijden binnen twee jaar vervallen polissen

Eerste helft van	Aantal polissen	Premie-ontvangst in guldens	Uitkeringen in guldens
1957	2.131	215.000	2.200.000
1958	2.254	162.263	3.054.070
1959	2.103	169.761	3.010.808
1960	1.987	206.817	2.209.980
1961	1.820	223.021	3.033.658

In het eerste halfjaar 1961 deden zich 447 gevallen voor waarin de verzekerden door een ongeval om het leven kwamen. Dit aantal verschilt weinig van vorig jaar toen in hetzelfde tijdvak 442 verzekerden door een verkeers- of ander ongeval het leven verloren. Deze cijfers hebben alleen betrekking op kapitaaluitkeringen van f. 1.000 en hoger alsmede op rente-uitkeringen. Bij vele individuele kapitaalverzekeringen is het risico van overlijden door een ongeval als aanvullende dekking medeverzekerd. In die gevallen heeft dubbele uitkering van het verzekerde bedrag plaats gevonden.

Beleggingen.

Ten opzichte van de stand per ultimo 1960 breidde het belegde vermogen (binnenlands bedrijf) zich in zes maanden tijd uit met f. 401,9 mln., waardoor het steeg van f. 8.248 mln. tot f. 8.649,9 mln. Men mag verwachten, dat aan het einde van 1961 de beleggingen de grens van f. 9 mrd. zullen bereiken. Van de posten, waarover de beleggingen

zijn verdeeld, zomede van de mutaties, die zich in het afgelopen half jaar hebben voorgedaan, geeft tabel 7 een overzicht.

TABEL 7. Belegd kapitaal

Soort belegging	Balanswaarde		stijging resp. daling	in procenten	
	per 31 dec. 1960	per 30 juni 1961		per 31 dec. 1960	per 30 juni 1961
	(in mln. glds.)				
Vaste eigendommen	598,6	628,4	+ 29,8	7,2	7,3
Hypotheken	1.763,9	1.880,4	+ 116,5	21,4	21,7
Effecten	744,6	749,4	+ 4,8	9,0	8,7
Leningen op schuldbekentenis Schakistbiljetten en promessen	4.174,7	4.391,3	+ 216,6	50,6	50,7
Inschrijving Grootboek en Schuldregisters	707,8	705,8	— 2,0	8,6	8,2
Polisbeleningen	88,1	85,9	— 2,2	1,1	1,0
Overige beleggingen	170,3	208,7	+ 38,4	2,1	2,4
Totaal	8.248,0	8.649,9	+ 401,9	100	100

Houdt de gunstige ontwikkeling van de levensverzekering, zoals deze zich in de eerste helft van 1961 heeft gemanifesteerd, in het tweede halfjaar aan, dan mag erop worden gerekend, dat de cijfers opnieuw tot recordhoogte zullen stijgen. Aan het einde van 1960 beschikten de Nederlandse maatschappijen over een gezamenlijke portefeuille van bijna f. 39 mrd. verzekerd bedrag. Op grond van de nu bekend geworden cijfers over de eerste zes maanden staat thans reeds vast, dat er voor meer dan f. 40 mrd. bij het Nederlandse levensverzekeringbedrijf in polissen van levensverzekering is belegd.

Rotterdam.

J. B. BOOIJ.

geven „verklaring van geen bezwaar”⁵⁾ (certificat négatif; attestation négative) wenst op te nemen.

Deze suggestie houdt in dat de Europese Commissie, op verzoek van de lid-staten, de betrokken ondernemingen of verenigingen van ondernemingen alsmede personen of verenigingen van personen, die op grond van de feiten in voldoende mate aantonen dat hun belangen door een overtreding van art. 85, lid 1 worden geschaad, met bindende kracht voor alle autoriteiten en rechterlijke instanties van de Gemeenschap (behoudens uiteraard het Europese Hof van Justitie) beslist of een entente al dan niet onder art. 85, lid 1 valt⁶⁾. Hierbij rijst wel twijfel of het juist is om naast het reeds aan derde-belanghebbenden toegekende klachtenrecht (art. 1 B van het voorstel der Parlementaire Commissie), op grond waarvan de Europese Commissie een inbreuk op de bepalingen van art. 85 of 86 kan vaststellen en de betrokkenen bij beschikking kan verplichten hieraan een einde te maken, aan deze categorie van personen bovendien het recht toe te kennen zich met een verzoek om een uitspraak inzake art. 85, lid 1 tot de Europese Commissie te richten.

De Commissie voor de Interne Markt is er zich overigens van bewust dat de „verklaring van geen bezwaar” juridisch niet geheel zonder bedenken is. Met name is het kwestieus of de nationale rechters van de lid-staten aan deze verklaring kunnen worden gebonden. Aan een dergelijke regeling kan een zekere doelmatigheid overigens niet worden ontzegd, vooral indien men bedenkt dat in sommige lid-staten het gevaar van een extensieve interpretatie van de verbodscriteria van art. 85, lid 1, geenszins denkbeeldig is. Toetsing van een dergelijke nationale beschikking door het Hof van Justitie is slechts beperkt mogelijk nademaal bij een beoordeling van ententes (en economische machtsposities) economische en beleidsoverwegingen een grote rol spelen.

Zou de „verklaring van geen bezwaar” in de verordening worden opgenomen dan verdient het m.i. aanbeveling om te overwegen de voorlopige geldigheid van art. 4 van de ontwerp-verordening ook uit te strekken tot die gevallen, waarin ententes een daartoestrekking verzoek hebben ingediend. De betrokken regeling zou dan niet onder het verbod van art. 85, lid 1, vallen indien de Europese Commissie niet binnen zes maanden na ontvangst van het verzoek schriftelijk bezwaar maakt.

Centralisatie van bevoegdheden bij de Europese executieve.

Mede om overbelasting te voorkomen heeft de Europese Commissie in de eerste verordening kennelijk niet alle

⁵⁾ De vertaling van het Deringer-rapport is niet op alle plaatsen even gelukkig; zo wordt op blz. 5, rechterkolom, van een „verklaring van geen bezwaar” gewag gemaakt, doch is kennelijk een autorisatie ex art. 85, lid 3, bedoeld („la délivrance de l'autorisation”). Dit euvel leidt evenwel tot een uiterste verwarring indien bij de Nederlandse vertaling van het door de Parlementaire Commissie ingelaste art. 1 A, lid 1 a, ingevolge welke de Europese Commissie bij beschikking vaststelt dat een entente „tombe ou non sous le coup des dispositions de l'article 85-1” verzuimd is de woorden „al of niet” in de Nederlandse tekst op te nemen. Hetzelfde geldt voor de vertaling van lid 1 b (zie voetnoot 6).

⁶⁾ Volgens de tekst van de voorgestelde wijzigingen zou de Europese Commissie ook bij beschikking kunnen vaststellen „qu'une ou plusieurs entreprises exploitent ou non de façon abusive une position dominante au sens de l'article 86 du traité dus ook een „verklaring van geen bezwaar” inzake een bepaald optreden van een economische machtspositie! (art. 1 A, lid 1 b van de voorgestelde wijziging).

bevoegdheden tot zich willen trekken. De nevenschikking van bevoegdheden van de Europese Commissie, van de nationale administratieve autoriteiten en van de rechterlijke instanties, scheidt echter welhaast onoplosbare problemen en doet beslist afbreuk aan een uniforme toepassing van de communautaire mededingingsregels.

Zo kent de Europese Commissie zich blijkens haar voorstel een exclusieve competentie aangaande de autorisatie op de voet van art. 85, lid 3, E.E.G. toe, doch laat de nationale autoriteiten (administratie en rechter) bevoegd om het verbod van art. 85, lid 1, toe te passen zolang geen dispensatieverzoek voor de betrokken entente is ingediend. De Parlementaire Commissie werpt de interessante vraag op; of men nationale rechters een dergelijke beperking kan opleggen, vermits een entente door het indienen van een desbetreffend verzoek bij de Europese Commissie zich aan een ongunstige uitspraak van de nationale rechter zou kunnen onttrekken. Voorts rijzen nog talrijke andere problemen aangaande de afbakening van de bevoegdheden.

Dit alles heeft de Commissie voor de Interne Markt ertoe gebracht om voor te stellen de ontwerp-verordening zodanig te wijzigen, dat aan de Europese Commissie een exclusieve competentie met betrekking tot de toepassing van zowel art. 85, lid 3, als art. 85, lid 1, en art. 86 (misbruik van economische machtsposities) zou worden toegekend.

Een geheel andere kwestie is de concursus (samenloop) van het nationale recht en de mededingingsregels van het E.E.G.-Verdrag. Dit probleem, dat in de ontwerp-verordening niet wordt opgelost, heeft de Parlementaire Commissie aanleiding gegeven de wens te formuleren dat hierover „zoal niet in de onderhavige verordening, dan toch in een van de eerstvolgende een duidelijke uitspraak wordt gedaan”. Zolang deze afbakening niet geregeld is, zou bijv. een entente betreffende een voor de Euromarkt beoogde verticale prijsbinding, welke door de Europese Commissie op de voet van art. 85, lid 3 is geautoriseerd (gesteld dat deze onder het verbod van art. 85, lid 1, zou vallen), in Frankrijk volgens de nationale wetgeving verboden zijn. De Commissie voor de Interne Markt gaat zelfs zo ver, dat zij voorstelt geen enkele nationale autoriteit, zelfs niet krachtens het nationale recht, bevoegd te laten een entente te verbieden welke door de E.E.G.-Commissie toelaatbaar is verklaard.

Mij komt deze oplossing te simplistisch voor, omdat uit overwegingen van nationaal sociaal-economisch beleid een divergerend standpunt in de verschillende lid-staten ten aanzien van bepaalde mededingingsregelingen — althans in de huidige fase van de Europese integratie — zeer wel verdedigbaar is.

Het gewijzigde overgangsregime voor bestaande ententes.

In de Commissie voor de Interne Markt zijn bezwaren gerezen tegen de overgangstermijnen voor bestaande ententes, welke in het gunstigste geval 5 resp. 7 jaren kunnen bedragen, naargelang deze ententes al of niet aan de aanmeldingsplicht zijn onderworpen. Gevoegd bij een aantal andere bedenkingen tegen dit overgangsregime heeft zulks ertoe geleid dat genoemde Commissie een nieuwe overgangsregeling voorstelt. Hierbij had zij in principe de keuze tussen twee systemen:

a. De Europese Commissie zou de bevoegdheid kunnen worden gegeven om t.a.v. ententes, die binnen een bepaalde

termijn een autorisatieverzoek indienen, de autorisatie ex art. 85, lid 3, te laten terugwerken tot de datum waarop de voorwaarden voor deze beschikking waren vervuld. Bestaande ententes, die niet voor autorisatie in aanmerking komen, zouden dan met terugwerkende kracht onwettig zijn. Problemen inzake partiële nietigheid van met name verticale ententes in verband met mededingingsbeperkende clausules hebben de Parlementaire Commissie er echter van weerhouden deze oplossing aan te bevelen.

b. De inwerkingtreding van het verbod ex art. 85, lid 1, wordt voor alle bestaande ententes opgeschort tot een bepaald tijdstip na de inwerkingtreding van de verordening. Gedurende deze periode kunnen de bestaande ententes een verzoek om autorisatie indienen en genieten zij dezelfde behandeling als de nieuwe ententes (voorlopige geldigheid onder bepaalde voorwaarden).

De Commissie van de Assemblée heeft eenparig besloten de tweede oplossing aan te bevelen. De nieuwe overgangsregeling houdt in, dat het verbod van art. 85, lid 1, voor de bestaande ententes zes maanden na de inwerkingtreding van de verordening van kracht wordt, behoudens:

- een voorlopige geldigheid (vanaf het tijdstip van indiening van het verzoek) indien de Europese Commissie niet binnen zes maanden na ontvangst van het verzoek schriftelijk bezwaar maakt ⁷⁾;
- indien de Europese Commissie de entente na voorafgaand verzoek ex art. 85, lid 3, autoriseert (met een retro-activiteit tot aan de datum van de indiening van het desbetreffende verzoek);
- indien de entente vóór de inwerkingtreding van de verordening reeds door de bevoegde autoriteit van een lid-staat is geautoriseerd (welke autorisatie uiterlijk na verloop van drie jaar na de inwerkingtreding van de verordening vervalt).

Op de in art. 4 ontwerp-verordening opgenomen verplichting van de Europese Commissie om bezwaar te maken indien de bevoegde autoriteit van een lid-staat daartoe een verzoek doet, is als kritiek geuit, dat zulks niet met de centralisatie van het communautaire mededingingsbeleid bij de Europese Commissie te rijmen is ⁸⁾. Voorts bestaat het gevaar dat van dit recht misbruik wordt gemaakt ten behoeve van nationale of groepsbelangen. De Commissie voor de Interne Markt beveelt aan deze verplichting tot oppositie voor de Europese Commissie te handhaven, doch het desbetreffende artikel zodanig te wijzigen, dat alleen de regering van een rechtstreeks betrokken lid-staat het maken van bezwaar kan afdwingen.

Het vervallen van de aanmeldingsplicht voor de bestaande ententes.

De aanmeldingsplicht voor bepaalde bestaande ententes (art. 5 ontwerp-verordening) heeft in bepaalde kringen heel wat beroering veroorzaakt, waarbij men in het vuur van de kritiek (in een veelkleurige schakering van strijd met de beginselen van een rechtsstaat tot en met discriminatie van ententes t.o.v. economische machtsposities) echter over het hoofd zag, dat de Europese Commissie bij gebreke aan een aanmelding tot andere middelen als uitgebreide onderzoeken haar toevlucht zal dienen te

⁷⁾ De voorlopige geldigheid en de oppositie-procedure van art. 4, ontwerp-verordening, zouden dan dus niet alleen op de nieuwe, doch eveneens op de bestaande ententes toepasselijk zijn.

⁸⁾ De Economische en Financiële Commissie is overigens een andere opvatting toegedaan. Zij wijst erop dat bepaalde ententes bijzondere repercussies kunnen hebben op de economie of eventueel op het kartelbeleid van een der lid-staten.

zoeken, teneinde zichzelf een voor de beleidsbepaling onmisbare documentatie te verschaffen.

Wat hiervan zij, de Parlementaire Commissie is door de knieën gegaan en stelt voor om genoemde aanmeldingsplicht te laten vervallen. Vermoedelijk is hieraan een politieke „deal” met als prijs een aanmerkelijk minder tolerant overgangsregime niet vreemd. Mocht de aanmeldingsplicht tenslotte toch de eindstreep halen, dan beveelt de Commissie van het Europese Parlement aan de criteria voor de aanmelding ⁹⁾ aan een nader onderzoek te onderwerpen.

Uitbreiding van de publiciteit en het klachtenrecht t.b.v. derden.

In het door de Europese Commissie voorgestelde systeem werd het aan haar overgelaten om aangaande de openbaarmaking van beschikkingen het beleid te bepalen. Volledige publikatie zou slechts mogelijk zijn voor de beschikkingen die ambtshalve worden genomen. De Commissie voor de Interne Markt is daarentegen eenparig van mening, dat alle beschikkingen van de Europese Commissie van welke aard ook, in grote lijnen openbaar moeten worden gemaakt met aanduiding van de betrokken partijen. Deze openbaarmaking is naar het inzicht van de parlementaire deskundigen niet alleen voor de rechtspraak en de informatie omtrent het door de E.E.G.-Commissie gevoerde beleid noodzakelijk, doch mede om de termijn van twee maanden gedurende welke voor derde-belanghebbenden een beroep bij het Hof van Justitie te Luxemburg openstaat, te doen ingaan (art. 173, lid 2 en 3 E.E.G.). Bijgevolg stelt de Parlementaire Commissie een openbaarmaking van de hiernavolgende beschikkingen van de Europese Commissie voor:

a) waarbij wordt vastgesteld dat een entente al of niet onder art. 85, lid 1, of gedragingen van een economische machtspositie onder art. 86 vallen;

b) waarbij op verzoek of ambtshalve een inbreuk op de bepalingen van art. 85 of art. 86 wordt vastgesteld en betrokkenen worden verplicht hieraan een einde te maken (verbod van overtreding);

c) waarbij een entente krachtens art. 85, lid 3 wordt geautoriseerd alsmede de vernieuwing of het intrekken van deze ontheffingsbeschikking.

Bij de publikatie dient rekening te worden gehouden met het gerechtvaardigde belang van de ondernemingen dat zakengeheimen niet openbaar worden gemaakt.

De inhoud van art. 15, ontwerp-verordening, ingevolge welke de betrokken ondernemingen of verenigingen van ondernemingen door de Europese Commissie in de gelegenheid moeten worden gesteld hun standpunt kenbaar te maken alvorens de executieve beschikkingen kan geven en de Europese Commissie iedere andere natuurlijke of rechtspersoon kan horen wiens ondervraging haar noodzakelijk voorkomt, is in het parlementaire voorstel belangrijk uitgebreid.

Vooreerst zou de Europese Commissie, indien zij *voornemens* is tot het geven van een verklaring van geen bezwaar of een ontheffingsbeschikking over te gaan, de belangrijkste gedeelten van de inhoud der voorgenomen beschikking moeten publiceren, met het verzoek aan alle bij de

⁹⁾ Deze zijn in het voorstel van de Europese Commissie „geobjectiveerd” in die zin, dat de aanmeldingsplicht onafhankelijk is van de vraag of de entente in het concrete geval de handel tussen lid-staten ongunstig kan beïnvloeden (één van de beide cumulatieve criteria van art. 85, lid 1 E.E.G.).

beschikking belanghebbende derden eventuele bezwaren binnen twee maanden aan de Europese Commissie kenbaar te maken. Vervolgens zou, indien personen of verenigingen van personen een verzoek indienen om te worden gehoord en aantonen dat zij hierbij een redelijk belang hebben, aan een desbetreffend verzoek moeten worden voldaan.

Aandrag tot versterkt optreden tegen economische machtsposities.

Tegen het systeem van de ontwerp-verordening is als bezwaar geuit¹⁰⁾ dat het geen evenwichtige regeling van ententes en economische machtsposities zou inhouden. Door het accent te veel op de bestrijding van bepaalde ententes te leggen zouden in technisch en economisch opzicht ongewenste vormen van concentraties in de hand worden gewerkt. Bij deze kritiek gaat men echter nog wel eens aan het verschil in opzet van de artt. 85 en 86 E.E.G. voorbij. Art. 86 verbiedt alleen het misbruik maken van een economische machtspositie, derhalve niet een bepaalde machtspositie als zodanig¹¹⁾. Voorts laat de ontwerp-verordening inbreuken op art. 86 beslist niet onverlet, zoals art. 8 (aanbeveling of beschikking om overtreding van verbod van art. 86 te beëindigen), artt. 9-11 (verzoek om inlichtingen, verificatie), artt. 12-13 (boeten en dwangsommen), art. 15 (het horen van de betrokkenen). Alleen reeds „uit politieke en psychologische overwegingen” beveelt de Parlementaire Commissie echter aan in de beginselbepaling van art. 1, lid 1, ook het verbod van art. 86 te noemen¹²⁾.

Uit het hierboven behandelde is voorts gebleken dat

¹⁰⁾ O.a. door Pierre Drouin in „Le Monde” van 24 februari 1961, die zulks aan de Duitsers verwijt, vermits het Duitse bedrijfsleven veel sterker dan bijv. het Franse in horizontale en verticale richting zou zijn geconcentreerd.

¹¹⁾ Zie hieromtrent o.a. een recent artikel van A. Spengler: „Das marktbeherrschende Unternehmen im E.W.G. Vertrag” in „Wirtschaft und Wettbewerb”, augustus 1961, blz. 509 e.v.

¹²⁾ Art. 1, lid 1, houdt volgens dit voorstel thans in dat ententes als bedoeld in art. 85, lid 1, alsmede het misbruik maken van een machtspositie op de markt als bedoeld in art. 86 verboden zijn zonder dat daartoe enige voorafgaande beschikking is vereist.

ook t.a.v. art. 86 een exclusieve competentie van de Europese Commissie wordt voorgesteld. Volgens de Memorie van Toelichting op de ontwerp-verordening (art. 7) was het niet nodig aan te geven dat de nationale administratieve autoriteiten en de nationale rechters bevoegd blijven om art. 86 toe te passen omdat in het voorstel van de Europese Commissie aan de Europese executieve alleen een uitsluitende bevoegdheid voor de toepassing van art. 85, lid 3, wordt toegekend.

Voorts zou het volgens het Deringer-rapport wenselijk zijn dat de verordening concrete bepalingen op dit gebied bevat, zoals inzake de vraag of de Europese Commissie alleen bepaalde misbruiken kan verbieden of ook bepaalde handelingen kan voorschrijven.

Bovendien zij er nog op gewezen, dat volgens de voorgestelde wijziging (art. 1 B, lid 3) degenen die gerechtigd zijn een verzoek om een verklaring van geen bezwaar bij de Europese Commissie in te dienen, deze Commissie eveneens kunnen verzoeken een inbreuk op de bepaling van art. 86 vast te stellen.

Tenslotte möge in herinnering worden gebracht dat de door de Parlementaire Commissie geïntroduceerde „verklaring van geen bezwaar” ook op art. 86 betrekking kan hebben, zodat hetgeen te dien aanzien over publicatie is opgemerkt analoog voor de daarbij in het geding zijnde praktijken van economische machtsposities geldt (art. 15, lid 2 b).

De open vragen.

De Commissie voor de Interne Markt wijst er uitdrukkelijk op, dat, ter vermindering van een ontoelaatbare discriminatie, het mededingingsbeleid t.a.v. particuliere en openbare bedrijven in gelijke zin moet worden ontwikkeld. Zij verzoekt de Europese Commissie binnen één jaar na deze eerste verordening hieromtrent voorstellen te doen. Het Deringer-rapport dringt er voorts op aan dat de Europese Commissie zal worden bijgestaan door een raadgevend orgaan, niet slechts ter verlichting van haar taak, doch mede om bij het bedrijfsleven begrip voor het communautaire mededingingsbeleid te wekken.

Eindhoven.

Drs. Th. VAN LEEK.

AANTEKENING

Tussentijdse balans van de E.E.G.

Op 3 november jl. organiseerde de Europese Beweging een conferentie over een tussentijdse balans van de Europese Economische Gemeenschap. Het ten einde kunnen lopen van de eerste overgangsetappe van de Euromarktwording in dit jaar en de komende onderhandelingen met Groot-Brittannië waren motieven voor dit initiatief. Als sprekers traden op Dr. S. L. Mansholt (Vice-voorzitter van de Commissie van de E.E.G.), Ir. P. F. S. Otten (President-Commissaris van Philips Gloeilampenfabriek N.V.), Drs. P. C. W. M. Bogaers (Directeur Wetenschappelijk Bureau van de K.A.B.) en Drs. E. P. Wellenstein (Secretaris-Generaal van de Hoge Autoriteit van de E.G.K.S.). In het onderstaande wordt gepoogd enkele saillante punten beknopt weer te geven.

Dr. S. L. Mansholt.

Dr. Mansholt stelde voorop dat een evenwichtige ontwikkeling van het integratieproces het nodig maakt dat de opbouw van een gemeenschappelijk beleid gelijke tred houdt met de afbraak van handelsbelemmeringen. Het houdt een groot gevaar in dat dit niet geschiedt. Terwijl de opheffing van de handelsbelemmeringen op het schema vooruit is, is er t.o.v. het gemeenschappelijk beleid nog te weinig bereikt. De genoemde opheffing heeft weinig nut wanneer bijv. de wettelijke bepalingen niet worden geharmoniseerd. Spreker knoopte hierbij aan bij de opmerking van Ir. Otten dat de uiteenlopende bepalingen betreffende de samenstelling, merking enz. van produkten de handel belemmeren.

T.a.v. het te voeren *mededingingsbeleid* (kartels, monopolies) dient alleen opgetreden te worden indien hierdoor o.a. de wording van een grotere gemeenschappelijke markt of de technische vooruitgang zou worden belemmerd. De Europese Commissie heeft inzake deze materie reeds voorstellen ingediend. Het is de hoogste tijd dat de Ministeraad hierbij tot een beslissing komt. Andere belangrijke vraagstukken zijn de verschillen in *belastingstructuur* en *het transport*. Helaas is in het Verdrag van Rome t.o.v. het transport geen tijdslimiet vastgesteld voor het totstandkomen van een regeling.

Uitvoerig werd *het landbouwvraagstuk* behandeld. Ook tussen de verschillende sectoren van het economisch leven is een evenwichtige ontwikkeling vereist. Zonder de landbouw kan er geen sprake zijn van een gemeenschappelijke markt. Het gevaar bestaat echter dat de landbouw achter blijft. In deze sector heerst in alle betrokken landen een ingrijpend nationaal beleid.

Bij de oplossing van dit vraagstuk moeten drie elementen tot hun recht komen. Dit zijn met name de gemeenschappelijke organisatie van een *vrije markt* voor produkten, het voeren van een *gemeenschappelijk beleid* (o.a. ten behoeve van de opheffing van de achterstand in de arbeidsproductiviteit) en de regeling van het *sociale vraagstuk* in de landbouw. Voor dit vraagstuk is wel reeds een uitgebreid programma opgesteld, doch er is nog niets gerealiseerd.

Spreker verwacht in de loop van deze maand een beslissing van de Minister op de door de Europese Commissie ingediende voorstellen. *Indien er geen vooruitgang in het landbouwvraagstuk wordt gemaakt, acht hij de overgang naar de tweede fase in gevaar.* Er zijn mensen die de wenselijkheid van een snel tempo betwijfelen.

Zij willen de trein laten stoppen voor het instappen van nieuwe reizigers (Groot-Brittannië e.a.). Wie wenst echter in een stilstaande trein te stappen? Stilstand zou de onderhandelingen met de kandidaat-leden kunnen bemoeilijken.

Wat betreft de vorm van de toekomstige *politieke samenwerking* is het onwaarschijnlijk dat kan worden voortgebouwd op het beginsel van supra-nationaliteit. Ook voor Groot-Brittannië lijkt het verder gaan dan een intensieve politieke samenwerking nog onaanvaardbaar. Dit is te betreuren, doch wij moeten niet te veel eisen.

Uitvoerig wordt ingegaan op de problematiek t.a.v. de *toetreding door Groot-Brittannië*. De rede van Minister Heath was veelbelovend, doch t.a.v. de *E.F.T.A.-landen* is een herhaling van het „Maudling-gemodder” niet uitgesloten. De vorm van „associatie” bleek toen geen panacee, doch juist een bron van moeilijkheden. Het evenwicht van gunsten en plichten bleek een moeilijk vraagstuk. Landen als Zweden, Zwitserland en Oostenrijk willen zich beperken tot het handelspolitieke vlak en politieke integratie vermijden. Hierbij is de douane-unie een doel en geen middel.

Uitermate belangwekkend was sprekers *mondiale aanpak van het Gemenebest-probleem*. De grootste moeilijkheid betreft niet de integratie van Groot-Brittannië in het continentale beleid, doch de relaties met derde landen, inclusief het Gemenebest. Het behoud van de Gemenebest-banden is van het grootste belang voor de gehele vrije wereld. Doch het is nodig dit vraagstuk te plaatsen op het mondiale niveau van de verhoudingen met derde landen. Hierbij gaat het vooral om het vraagstuk van de onderontwikkelde landen. Ook van die onderontwikkelde landen, die geen nauwe historische banden met Frankrijk, Groot-Brittannië of andere lid-staten hebben.

(Advertentie)

Gezien de agrarische structuur van de onderontwikkelde landen, bestaat er een nauwe samenhang met het landbouwvraagstuk. Het landbouwbeleid moet worden afgestemd op de verantwoordelijkheid van de E.E.G. als afnemer van de agrarische produkten van de onderontwikkelde gebieden. De wereldhandel in bijv. granen en vlees is in grote mate bij de E.E.G.-landen betrokken. Op de wereldmarkt moeten nieuwe stabilisators worden gevonden. Voor de oplossing van het graanvraagstuk zal ook de medewerking van de Verenigde Staten en Argentinië nodig zijn. Aldus zal ook na uitbreiding van de „zes” tot de „tien” (incl. Groot-Brittannië, Denemarken, Noorwegen en Ierland) een mondiale samenwerking nodig blijven.

Ir. P. F. S. Otten.

Ir. Otten ontwikkelde een belangwekkende ondernemersvisie. De toonzetting hiervan was grotendeels in majeure. Spreker constateerde dat de feiten reeds bewijzen dat Nederlands aansluiting bij de E.E.G. een juiste keuze was. De „zes” fungeren als katalysator t.a.v. het hoge Westeuropese groeitempo.

Sombere *ondernemersverwachtingen* bij het ontstaan van de E.E.G. hebben zich tot dusverre niet gerechtvaardigd. Voor zover bekend heeft de integratie nog geen liquidaties of zelfs maar ernstige verliezen veroorzaakt. Mogelijk zijn echter door de gunstige conjunctuur verschillende wrijvingsverschijnselen nog niet aan de oppervlakte gekomen. Optimistische ondernemersverwachtingen werden niet beschaamd. Ten behoeve van de export werd reeds gebruik gemaakt van resp. ingesteld op nieuwe mogelijkheden van produktiespecialisatie gepaard gaande met de voortbrenging van grotere series, de beperking van het aantal per bedrijf voortgebrachte typen en een efficiënter gebruik van geïnvesteerd kapitaal.

T.a.v. het gevaar van *desintegratie tegenover derde landen* door een te grote mate van autarkie zijn echter de sceptici nog niet in het ongelijk gesteld. Een geleidelijke afschaffing van de handelsbeperkingen in de vrije wereld is nog onvoldoende tot haar recht gekomen. Evenals later door Dr. Mansholt geschiedde, bepleitte spreker een zo open mogelijke en non-discriminatoire economische verbinding van West-Europa met de ontwikkelingslanden. Deze landen moeten zowel de traditionele grondstoffen en voedingsmiddelen kunnen exporteren als nieuwe industriële produkten kunnen afzetten.

Wat betreft de betekenis van de E.E.G. voor de huidige hoogconjunctuur zijn er bedrijven, die bij hun beleid vooruitlopen op bijv. een verwachte verdere verlaging van invoerrechten. Dit vooruitlopen ziet men op vele terreinen.

Sedert het begin van de E.E.G. hebben meer dan 850 bedrijven uit de E.E.G.-landen filialen opgericht in de lidstaten. Rationalisatie- en typespecialisatie-overeenkomsten werden aangegaan. Marktanalyse in de partnerlanden werd geïntensiveerd hoewel dit aspect in ons land nog meer aandacht verdient.

De relatieve stabiliteit van het *prijzniveau* gedurende de laatste jaren is meer aan de toenemende concurrentie dan aan overheidsmaatregelen te danken. Spreker waarschuwde echter voor een *mededingingsregime* dat economisch verantwoorde overeenkomsten tussen bedrijven zou bemoeilijken. Enkele bestaande andere belemmeringen zijn de uiteenlopende belastingstructuur in de lidstaten, de beperkingen van het onderlinge kapitaalverkeer en het voorkomen van een typisch nationale geestesinstelling.

De *belastingstructuurverschillen* kunnen de keuze van een overigens economisch meest verantwoorde vestigingsplaats binnen de E.E.G. beïnvloeden. De ondernemer die een vestigingsplaats kiest in een lidstaat met relatief hoge directe belastingen zou alleen de geringe indirecte belastingen over zijn export terug kunnen krijgen, terwijl deze export in andere landen door zware compenserende heffingen zou kunnen worden getroffen.

T.o.v. een toetreding door Groot-Brittannië voorzagt spreker wel aanpassingsmoeilijkheden voor bepaalde bedrijfstakken, doch vond in de rede van Minister Heath te Parijs aanleiding tot optimisme. Hij bepleitte de moed om „buiten door ligusterhaagjes beschermde gedachten tuintjes in het open veld te treden, waar het veelal toch wat windiger is”.

Drs. P. C. W. M. Bogaers.

„Spreker hoopte dat later de eerste etappe van de Eurcomarkt — de periode 1958/1961 — kan worden geschetst als de periode, waarin de wil tot Europese eenwording voor goed is geconsolideerd. Op uitvoerige wijze trachtte hij te „bewijzen” dat de Euromarkt reeds één van de krachtigste stimulansen voor de snelle welvaartsstijging is geweest. Bij het laten opmarcheren van de vele cijfers onderkende hij echter, o. i. onvoldoende de beperkte mogelijkheden van een statistische analyse, zoals deze door Lamfalussy wel wordt beseft ¹⁾. Overigens sprak Dr. Mansholt wijze woorden met zijn vergelijking met het bekende dilemma van de kip en het ei.

„Voorts ging Drs. Bogaers nader in op de *achterstand van het gemeenschappelijk beleid*. Zonder een coördinatie van de conjunctuurpolitiek degradeert het nationale conjunctuurbeleid tot „het leveren van achterhoedegevechten”. Zonder een gemeenschappelijke handelspolitiek moet worden verwacht dat tijdens een crisis bepaalde sectoren van de gemeenschappelijke markt worden uitgesloten (bijv. de E.G.K.S. in 1959). Een niet gecoördineerd energiebeleid leidt tot onaanvaardbare prijsverschillen. De essentie van de Europese verdragen is gelegen in de twee-eenheid „grote Europese markt” en „gemeenschappelijk beleid”.

Op het stuk van dit beleid is echter nog niets tot stand gekomen t.o.v. de landbouw, de conjunctuurpolitiek, het transport, de mededinging, de monetaire, handels- en energiepolitiek enz. Op dit ogenblik wordt echter door E.E.G.-organen intensief gewerkt aan het landbouw- en energiebeleid. Het betreft hier o.a. heffingsvoorstellen inzake granen, varkensvlees, eieren en gevogelte en

marktenordering in de sectoren groente, fruit en wijn.

De E.E.G. wordt nu geconfronteerd met drie kernvraagstukken, nl. de versnelling en de overgang naar de tweede etappe, de verdieping — w.o. de concretisering van het gemeenschappelijk beleid — en de geografische verbreding. Wat de tweede fase van versnelling betreft, werd op 12 mei 1960 in beginsel reeds overeenstemming bereikt. Realisering hiervan rechtvaardigt de uiterste inspanning. Gezien de zware belasting van de Raad van Ministers, pleit spreker voor een Minister van Europese zaken.

Drs. E. P. Wellenstein.

Deze spreker behandelde o.a. de mogelijkheden na een toetreding door Groot-Brittannië e.a. Hij waarschuwde in dezen voor te optimistische verwachtingen. Het is namelijk helemaal niet

¹⁾ Zie: „Hoog Westeuropes grootempo dank zij Rô re?” in „E.-S.B.” van 25 oktober jl.

Bij een te Rotterdam gevestigde beleggingsmaatschappij in aandelen bestaat mogelijkheid tot plaatsing van een

JONG BELEGGINGSDESKUNDIGE

Ook zij, wier opleiding slechts gedeeltelijk is voltooid, kunnen in aanmerking komen. Academische studie strekt tot aanbeveling.

Brieven, die als vertrouwelijk zullen worden beschouwd, onder no. E.-S.B. 62-1, postbus 42, Schiedam.

**ALGEMENE KUNSTZIJD E UNIE N.V.
ARNHEM**

Voor de onder de Hoofdadministratie
ressorterende

Bedrijfseconomische Dienst

vragen wij enkèle

**ACADEMISCH GEVORMDE
BEDRIJFSECONOMEN**

die, na een trainingsperiode, zullen
worden belast met werkzaamheden op
een der volgende gebieden:

Kostprijscalculatie;

Budgettering en bedrijfsvergelijking
zowel voor onze binnenlandse als de
buitenlandse bedrijven;

Bedrijfseconomische prognoses en ana-
lyses van uiteenlopende aard.

Ook pas afgestudeerde bedrijfseco-
nomen kunnen voor plaatsing in aan-
merking komen.

Leeftijd tot 35 jaar.

Sollicitatie, voorzien van pasfoto, te
zenden aan het adres Velperweg 76
te Arnhem

THOMASSEN & DRIJVER
BLIKEMBALLAGEFABRIEKEN N.V.

DEVENTER - OSS - HOOGEVEEN

vraagt voor haar Hoofdkantoor te Deventer een

econoom

die na een inwerkperiode onder leiding van een ervaren medewerker te zijner
tijd op kan treden als **marketing-deskundige**.

Het zal de taak van de aan te stellen functionaris zijn om door marktonderzoek
ons verkoopapparaat bij te staan in de uitbreiding van de markt voor bestaande
emballage-artikelen, alsmede studie te maken van de toepassingsmogelijk-
heden van nieuwe verpakkingen (blik, aluminium, rondkartonnage, kunst-
stoffen e.d.).

Ervaring op het gebied van marktanalyse kan hierbij tot aanbeveling strekken.

Voor de vacature gaan de gedachten uit naar een commercieel ingestelde en
ondernemende medewerker in de leeftijd van 30 tot 35 jaar.

Kandidaten gelieven hun sollicitaties te richten aan de afdeling **Algemeen
Personeelsbeleid**, postbus 103 te Deventer.

zeker dat de positie van
Nederland er gemakkelijker
op zal worden. Het relatieve
gewicht van vooral de kleine
naties zal verminderen. Even-
min kan worden verwacht dat
het Nederlandse standpunt
t.o.v. verkeer, landbouw en
buitentarieven plotseling al-
gemene instemming zal
ondervinden.

De solidariteit in en de
homogeniteit van de *gemeen-
schapsorganen* kunnen in ge-
vaar komen door de ge-
noemde toetreding en door
fusie van de drie uitvoerende
organen. Sprekers betoog had
echter ook optimistische no-
ten, o.a. t.o.v. terreinen, die
nog niet door de Europese
verdragen zijn geregeld. Een
entree van het pond sterling
in de E.E.G. kan namelijk
de groei naar gecoördineerde
monetaire stelsels bevorderen.
Tenslotte zouden de Britse
parlementariërs het al te
brave Europese parlement
kunnen verlevendigen en het
ontstaan van een parlemen-
taire oppositie kunnen be-
vorderen.

**GELD- EN
KAPITAALMARKT**

Geldmarkt.

Ofschoon de oktober-
maanden in de opvolgende
jaren tot op grote hoogte
vergelijkbaar zijn, heeft de
ontwikkeling, zoals deze zich
in oktober 1960 heeft vol-
trokken en die, welke in
dezelfde maand in 1961 heeft
plaats gehad, opmerkelijke
verschillen te zien gegeven.
In de eerste plaats is de ge-
bruikelijke drainering door
de Schatkist eerder begonnen,
nl. reeds eind september. Ten
tweede is de omvang van de
oppotting door de Staat gro-
ter geweest. Een complicatie
hierbij was, dat de markt dit
laatste in het algemeen niet
had verwacht.

Terzijde kan worden op-
gemerkt, dat het Rijk — te-
recht — de laatste jaren een
politiek van drainering volgt.
Deze afroming geschiedt ech-

Benzine en Petroleum Handel Maatschappij N.V.
(Verkooporganisatie van The British
Petroleum Company Ltd),
Frederiksplein 42, Amsterdam-C.

vraagt voor haar afdeling Boekhouding en Comptabiliteit een

HOOFD VAN DE CENTRALE ADMINISTRATIE

(Chief Accountant)

welke functie in de loop van 1962 vacceert.

Na een inwerkperiode van circa zes maanden als plaatsvervangend chief accountant zal — bij gebleken geschiktheid — de benoeming tot chief accountant volgen.

De aan te stellen functionaris zal belast worden met de algehele leiding van onze grotendeels gemechaniseerde afdeling Boekhouding en Comptabiliteit.

Vereisten: academische of daaraan gelijk te stellen opleiding, b.v. vergevorderde accountants-studie;
uitgebreide kennis van en ervaring in het organiseren en leiden van veel personeel omvattende administratieve afdelingen;
Ervaring met gemechaniseerde administratie-systemen strekt tot aanbeveling;
leeftijd circa 35-45 jaar;
goede beheersing van de Engelse taal.

Uitsluitend schriftelijke, eigenhandig geschreven sollicitaties te richten aan de afdeling Personeelszaken, onder de letters ACA.-N 56.

DR IR M.G. YDO

adviesbureau voor bedrijfsorganisatie

vraagt, in verband met uitbreiding der werkzaamheden

MEDEWERKERS

op de volgende gebieden:

A. Arbeidsstudietechniek en fabrieksorganisatie

In deze sektor zoeken wij een medewerker, die op grond van opleiding en ervaring, spoedig zelfstandig als adviseur zal kunnen optreden.

Anderzijds bestaat er ook mogelijkheid tot plaatsing van een of meer jonge HTS-ers, evt. zonder ervaring die bij gebleken geschiktheid intern zullen worden opgeleid.

B. Het verbeteren van de organisatiestructuur, taakverdeling en interne samenwerking

C. Economische vraagstukken

Voor B. en C. gaan de gedachten uit naar academisch gevormde medewerkers (met opleiding in sociale resp. economische studierichting), die na een inwerkperiode in staat moeten zijn zelfstandig of in teamverband op direktieniveau te adviseren.

D. Interne en externe opleidingen

Op dit gebied wordt versterking gezocht met een medewerker (bij voorkeur akademikus) met een pedagogisch/didaktische opleiding.

Belangstellenden worden uitgenodigd hun eigenhandig geschreven brieven (niet met ballpoint) met inlichtingen te zenden onder Nr. 51 aan Dr. Ir. M. G. Ydo, Adviesbureau voor Bedrijfsorganisatie, Keizersgracht 407, Amsterdam-C.

ter niet geleidelijk gedurende het jaar en evenmin discontinu, doch dan aangepast aan de geldmarktsituatie, maar schoksgewijs. De betaling van de vennootschapsbelasting vormt een onderdeel van het geheel. Ex post klopt de zaak dan prachtig doch dan ziet men niet meer de moeilijkheden, die de schokken het mechanisme steeds berokkenen.

Voor de markt is de technische uitvoering van de overheidspolitiek vanzelfsprekend een gegeven. Het bovenbedoelde verschil tussen 1960 en 1961 is dat de banken en De Nederlandsche Bank thans anders hebben gereageerd. In oktober 1960 hebben de banken het verlies aan kas goedge maakt door het doen repatriëren van geldmarktuitzettingen in het buitenland. Dit is thans nauwelijks gebeurd. Omdat het gat toch moest worden gestopt is De Nederlandsche Bank opgetreden in de vorm van transacties met beding van wederinkoop, om storringen op korte termijn op te vangen, in de vorm van disconteringsfaciliteiten en verlagening van het kasgeldpercentage voor de onevenwichtigheden, waarvan men verwacht, dat zij langere tijd zullen duren).

Hoë de causale keten precies ligt is moeilijk te zeggen. Heeft De Nederlandsche Bank sterk geïntervenieerd om repatriëring te voorkomen of was repatriëring voor de banken zeer bezwaarlijk en moest als gevolg hiervan de Centrale Bank te hulp komen? Op het laatste heeft waarschijnlijk het accent gelegen, omdat de vormen waarin de banken thans de buitenlandse uitzettingen hebben gekleed zich minder lenen voor snelle terugtrekking dan eertijds mogelijk was.

De laatste weken heeft de circulatiebank ook door interventie op de valutamarkt, nl. door aankoop van valuta boven de minimumkoers, de kasliquiditeit van het bank-

wezen versterkt. Alle gebruikte middelen tezamen hebben tenslotte een evenwicht op de markt tot stand gebracht.

Kapitaalmarkt.

De in deze kroniek reeds vroeger vermelde daling in de uitgifte door hypotheekbanken van pandbrieven wordt door de in de afgelopen week gepubliceerde cijfers over september bevestigd. Tegen f. 114,3 mln. in de periode januari - september 1960 staat in de overeenkomstige periode van 1961 slechts f. 74,4 mln. De oorzaak ligt in de afnemings bij de hypotheekbanken, want bij de scheepshypotheekbanken is de plaatsing toegenomen.

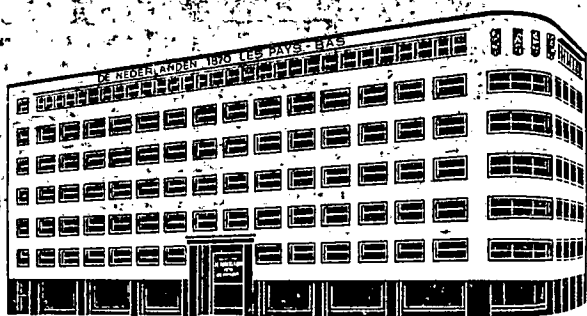
De spaarcijfers van de spaarbanken blijven verder stijgen. In de eerste negen maanden van 1961 was de toeneming bij alle categorieën tezamen groter dan in dezelfde periode van vorig jaar. Beperkte verschuivingen tussen de verschillende groepen van instellingen treden echter op. Bij de R.P.S. was de toeneming van het spaartegoed tot nu toe in 1961 geringer dan in 1960, bij de lokale spaarbanken en de boerenleenbanken daarentegen lag het cijfer hoger. De groei van de besparingen op spaarrekening bij de handelsbanken blijft eveneens aanhouden. De voeding van de kapitaalmarkt langs deze wegen blijft nog steeds toenemen.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	29 dec. 1960	H. & L. 1961	27 okt. 1961	3 nov. 1961
Algemeen	395	484 — 382	405	404
Intern. concerns	564	677 — 528	556	556
Industrie	329	437 — 331	366	364
Scheepvaart	176	223 — 174	188	190
Banken	220	251 — 218	238	234
Handel enz.	149	185 — 150	163	162

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 123,10	f. 114,60	f. 113,10
Philips G.B.	1.183 ³ / ₄	1.079 ¹ / ₂	1.080
Unilever	785	848	885
Hoogovens, n.r.c.	789	796	769
A.K.U.	486 ¹ / ₂	387	831 ¹ / ₂
Kon. Ned. Zoutind., Ketjen	1.035	1.130	1.056
Zwanenberg-Organon	870	993	1.010
Rotterdam. Droogdok	467	546 ¹ / ₂	549 ¹ / ₂
Robeco	f. 237	f. 246,50	f. 247,50
Amsterd. Bank	392	386 ³ / ₄	381

N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ

„DE NEDERLANDEN VAN 1870”

Leidsestraat 82-84 - Amsterdam - Tlf. 62112

Wegens pensionering van een van de huidige Directeuren zal op korte termijn voorzien moeten worden in de vacature van

DIRECTEUR

van ons kantoor voor BELGIË te Brussel.

De aan te stellen functionaris zal na een inwerkperiode, naast de Directeur voor de Buitendienst, de leiding van de Binnendienst van dit kantoor krijgen.

Wij zoeken een krachtige, representatieve persoonlijkheid, niet ouder dan 45 jaar, die op een ruime ervaring kan bogen, opgedaan in een leidinggevende binnendienstfunctie in het levensverzekeringbedrijf.

Zij, die menen te kunnen voldoen aan de hoge eisen die wij voor deze aantrekkelijke levenspositie stellen, worden verzocht aan de Directie te Amsterdam een eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brief te richten met uitvoerige inlichtingen omtrent levensloop, opleiding, ervaring en huidige positie, onder bijvoeging van een recente pasfoto.

◆ Uiteraard worden alle sollicitaties strikt vertrouwelijk behandeld.

New York.	29 dec. 1950	27 okt. 1961	3 nov. 1961
Dow Jones Industrials	616	699	709
Rentestand.			
Langl. staatsobl. a)	4,20	4,12	4,16
Aand.: internationalen a)	2,80		2,97
lokale a)	3,38		3,51
Disconto driemaands schatkistpapier	1,50	2 ¹ / ₄	2 ¹ / ₄

a) Bron: Veertiendaags' beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!

ZWITSERSE

MAATSCHAPPIJ VAN LEVENSVZERZEKERING EN LIJFRENTTE

Herengracht 500 Amsterdam Telefoon 37171-35095

KWANTITEIT of KWALITEIT ?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep, in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam

Bij een internationaal georiënteerde financiële instelling te Rotterdam vacceert de positie van

secretaris

die als naaste medewerker van de directie een zeer gevarieerde taak krijgt te vervullen.

De gedachten gaan uit naar een jurist van ca 30 jaar, die deze sterk groeiende financiële instelling verder wil helpen uitbouwen.

Belangstellenden naar deze positie met uitstekende mogelijkheden kunnen nadere inlichtingen verkrijgen bij onderstaand bureau.

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 222 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

INDUSTRIËLE ONDERNEMING

in de omgeving van Rotterdam, met een aantal fabrieken en dochterondernemingen in Nederland, vraagt voor de leiding van haar interne accountantsafdeling een

jong accountant

of iemand die met zijn accountantsopleiding gevorderd is tot contrôleleer.

De aan te stellen functionaris zal met een aantal assistenten naast de uitvoering van het bestaande contrôle-programma worden belast met het realiseren van een verdere uitbouw van de activiteiten van zijn afdeling.

Onderstaand bureau is gemachtigd telefonisch eventueel verder gewenste inlichtingen te geven (tel. 51006 - toestel 2).

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 227 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

De Vereniging van Uitgevers van Dagbladen „DE NEDERLANDSE DAGBLADPERS”

zoekt op korte termijn voor haar te Amsterdam
gevestigd bureau een tweetal stafmedewerkers,
te weten

a. **ECONOOM**

die zich met een grote mate van zelfstandigheid
zal bezighouden met zeer uiteenlopende proble-
men op algemeen en bedrijfseconomisch
gebied. De betrokkene zal tevens met werkzaam-
heden van meer algemene aard worden belast.

b. **JURIST**

die zich, eveneens zeer zelfstandig, zal bezig-
houden met zowel algemene aangelegenheden
het dagbladbedrijf betreffende, als met zaken
van meer specifiek juridische aard. Het is ge-
wenst dat betrokkene beschikt over goede sty-
listische kwaliteiten.

Beide functionarissen zullen nauw worden be-
trokken bij de veelsoortige problemen waar het
dagbladbedrijf mede te maken heeft en zich ook
met werkzaamheden met een representatief ka-
rakter bezighouden. Enige jaren praktische
ervaring wordt verlangd.

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven
met inlichtingen over leeftijd, opleiding en prak-
tijk en vergezeld van een recente pasfoto vóór
13 november a.s. aan de **Nederlandsche Stichting
voor Psychotechniek**, Wittevrouwenkade 6, Utrecht,
onder nummer E.S.B. 22116 met vermelding A of B.

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

FONDSEN ANALYSE

VOLGENS GEHEEL NIEUW SYSTEEM*

Voortaan elke week in „Beleggers-
Belangen”: in één oogopslag
vergelijkingen in de vorm van een
kaartsysteem naar kwaliteit, groei
en rendement. Ook voor hen, die
van hun beleggingen geen aca-
demische zaak wensen te maken.
Overdrukken op stevig karton
tegen redelijke prijs verkrijgbaar.

WEEKBLAD TER IN- EN VOORLICHTING
VAN DE PARTICULIERE BELEGGER

*vraag gratis proefnummer adm.
Bel-Bel, postb. 42, Schied.

zlektkostenverzekering

**Waardevaste
Standaard- (gezins-)
Polis** (fl. 320.- jaarpremie)

zijpendaalseweg 81 tel. 08300-24131

Bij de
AMERIKAANSE AMBASSADE
te 's-GRAVENHAGE

is plaats voor een

JONG ECONOOM

wiens taak het zal zijn de algemene economische ontwikkeling in Nederland te volgen, met name de openbare financiën, de betalingsbalans, het fiscale en monetaire beleid, en het loon- en prijsbeleid.

Gevraagd wordt een

ACADEMICUS IN DE ECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

met praktische kennis van de hedendaagse ontwikkelingen op economisch gebied. Voorts is een behoorlijke mate van initiatief bij het analyseren van deze ontwikkelingen, alsmede het leggen van het verband met de algemene economische trend, vereist.

Brieven in de Engelse taal te richten aan de Counselor for Economic Affairs, American Embassy, 's-Gravenhage.

UNILEVER N.V.

vraagt voor haar

ECONOMISCHE AFDELING

een

ECONOMIST

Ervaring op het gebied van macro-economische studies strekt tot aanbeveling. Het werk zal voornamelijk bestaan uit bestudering en beoordeling van de economische ontwikkeling van West-Europese landen.

*Schriftelijke sollicitaties te richten aan:
Unilever N.V., Afdeling Selectie, Postbus 760,
Rotterdam, onder vermelding van nr. 486.*

UL 462.125.85

POLAROID

(NEDERLAND) N.V.

zoekt in verband met de uitbreiding van haar organisatie in het buitenland een

bedrijfseconoom

met belangstelling voor belastingproblemen binnen de E.E.G. Gegadigden dienen de moderne talen in woord en schrift te beheersen en te beschikken over een ruime administratieve en algemene bedrijfservaring.

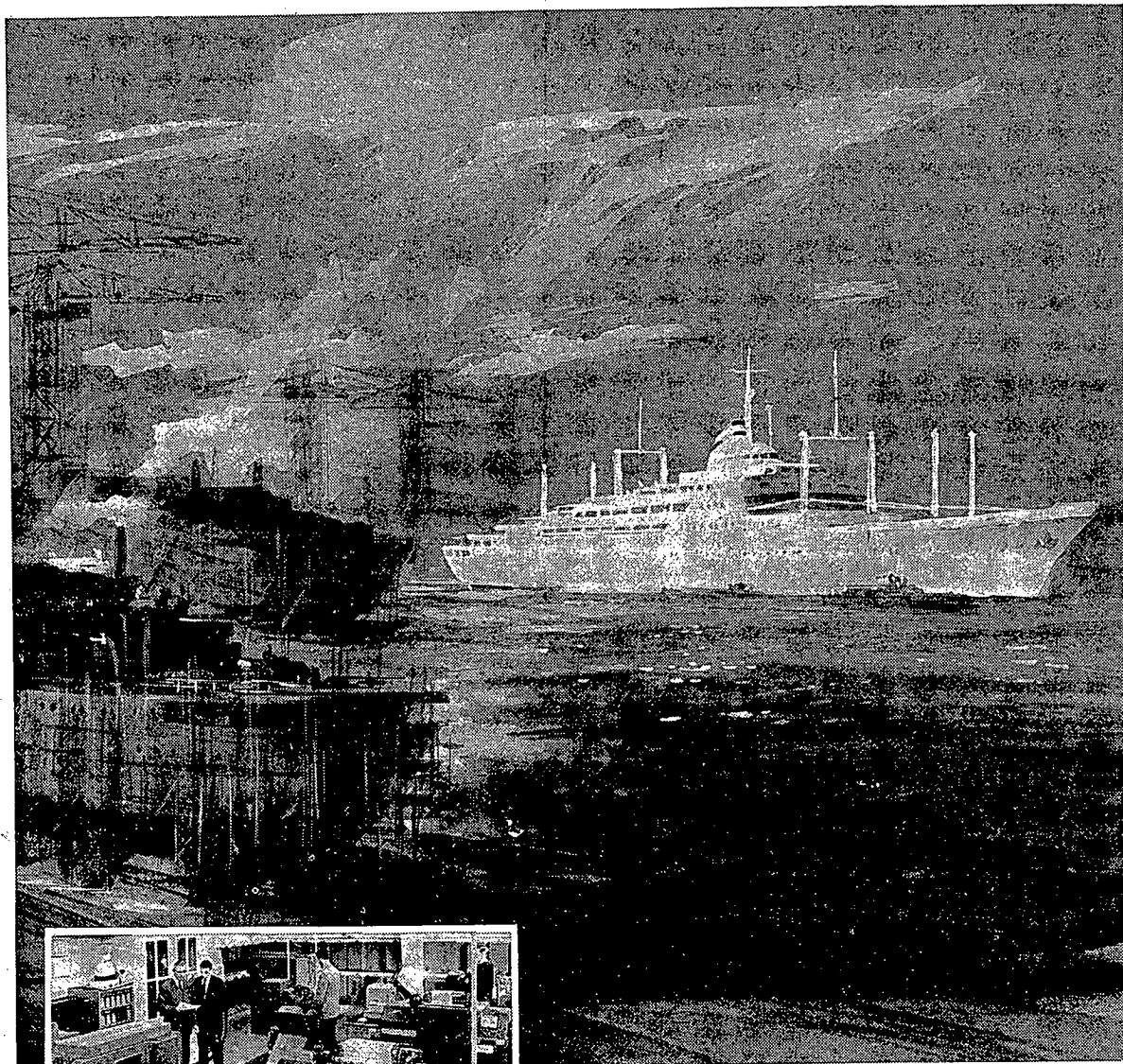
Zowel bedrijfseconomen als accountants met NIVA of VAGA diploma komen voor deze functie in aanmerking.

Brieven met opgave van personalia, opleiding, ervaring en indien mogelijk met pasfoto worden gaarne verwacht onder vermelding van Nr. E 23 te richten aan het Raadgevend Efficiency Bureau Bosboom en Hegener N.V., Joh. Vermeerstraat 20, Amsterdam-Z.

Bull vooraan in 'n nieuwe wereld.

n-o-d

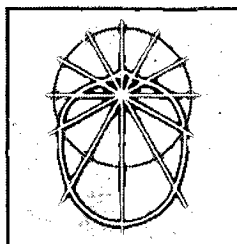
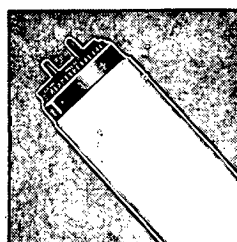
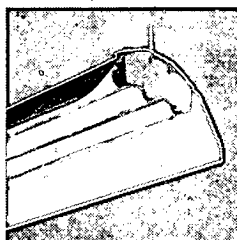
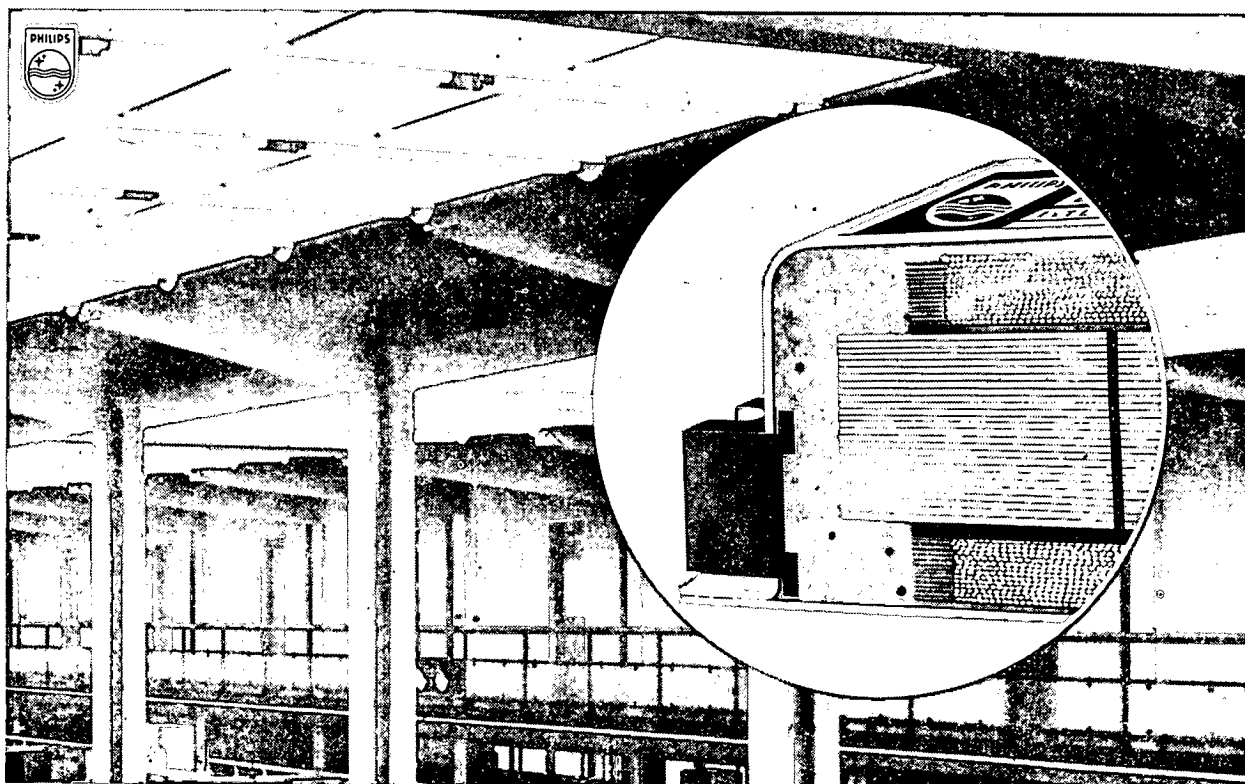
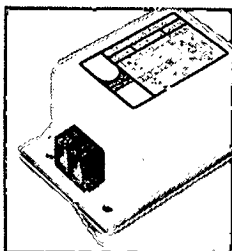

BULL in de wereld van de scheepsbouw!
Een deel van de BULL-apparatuur in gebruik bij een van de grootste Nederlandse scheepswerven.

Een bouwnummer is, het begin... daarna schetsen, berekeningen, tekeningen. Duizenden tonnen staal, honderdduizenden man-uren... planning, werkvoorbereiding, cijferen, meten, snijden, buigen, lassen, sectiebouw, opbouw! Dan de spanning van het van stapel lopen, de afbouw, de proefvaart. Tussen eerste ruwe schets en maidentrip zijn miljoenen gegevens snel en feilloos verwerkt. Elektronische apparatuur van BULL levert ook in de wereld van de scheepsbouw een onmisbare bijdrage...!

Administratie- en Statistiekmachine Mij., N.V.
Vliegtuigstraat 26, Amsterdam-W.- Tel. (020) 18 65 55

Bull

Philips voorschakelapparaten hebben een lange levensduur. Zij zijn klein van afmeting, gemakkelijk te verwerken, esthetisch van vorm en gering van gewicht. De vulling met polyester garandeert een voortreffelijke warmte-afvoer. De spoel vormt met de vulmassa één geheel en er treedt geen brom op. De installatie is uiterst eenvoudig, mede door het opgedrukte, duidelijke aansluitschema. Lange levensduur, o.m. door lage, bedrijfstemperatuur. Nadere inlichtingen worden gaarne verstrekt door Philips Nederland n.v., Eindhoven.

PHILIPS VOOR LICHT

GLOEILAMPEN - 'TL' FLUORESCENTIELAMPEN - ARMATUREN - NEON

Friesland kunt u bouwen

**Als u denkt over
een nieuwe vestiging,
denk dan
aan Friesland!**

Dit zijn de 11 kernen:

Bergum - Dokkum - Drachten

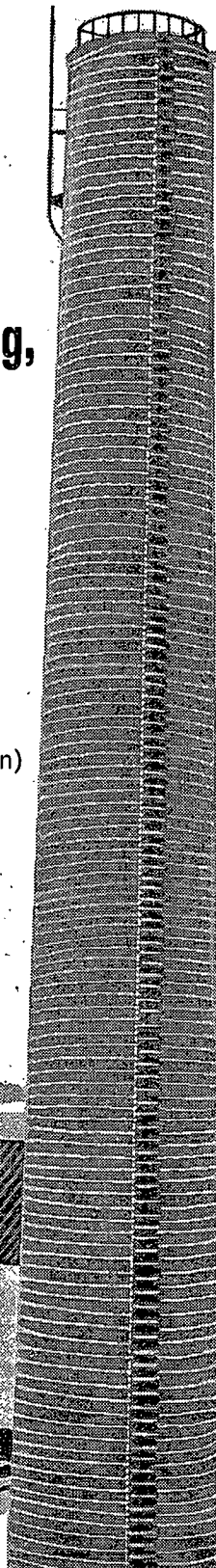
Harlingen - Heerenveen

Kootstertille (gem. Achtkarspelen)

Leeuwarden

Lemmer - Oosterwolde

Sneek - Wolvega

„In Friesland vindt u na uw inspannende dagtaak nog ruimte tot recreatie in de vrije natuur. De zandgronden en de bossen in het Oosten lenen zich hier bijzonder goed toe.

Maar geeft u de voorkeur aan het water en het wijde landschap met zijn prachtige wolkenluchten, dan vindt u ook deze hier in ruime mate. In Friesland is plaats voor industrie, maar in deze landschappelijke nog zo gave en afwisselende provincie is het bovendien goed wonen en werken. Het is een prettig en verzorgd land, waar u zich thuis voelt.”

*Ir. J. Vlieger, consulent
voor Friesland bij het
Staatsbosbeheer.*

Inlichtingen worden u verstrekt door:

de Industrialisatieraad der Friese Kernen, Sophialaan 1, Leeuwarden, Tel. (05100) 28144 - 28145

CENTRAAL BEHEER

VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN

PENSIOEN-RISICO

vereniging van werkgevers voor verzekering van ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitspensioen ten behoeve van hun personeel. Aantrekkelijke verzekeringsvoorwaarden en tarieven. Pensioen-Risico neemt een vooraanstaande plaats onder de Nederlandse levensverzekeringsinstellingen in.

Verzekerd bedrag: ruim 1,5 miljard gulden.
Belegd vermogen: circa 325 miljoen gulden.

Pensioen-Risico zal u gaarne vrijblijvend voorlichten. Het is raadzaam om, indien u nog rond de jaarwisseling een pensioenvoorziening wilt invoeren, zich tijdig tot Pensioen-Risico te wenden.

Naast **PENSIOEN-RISICO** kunnen voor u van belang zijn:

BRAND-RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor industriële en andere objecten.

MOLEST-RISICO

Molest en stormverzekering

VERVOER-RISICO

Transportverzekeringen van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

WET-RISICO

Bedrijfs-w.a. verzekering.
Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor alle motorrijtuigen f. 500.000- per gebeurtenis.
Ongevallenverzekering voor inzittenden.

DIENSTVERLENING AAN HET BEDRIJFSLEVEN

VERENIGING VOOR CENTRALE ELEKTRONISCHE ADMINISTRATIE-C.E.A.

verricht administratieve werkzaamheden voor haar leden met behulp van elektronische apparatuur als loon-, voorraad- en debiteurenadministratie, facturering enz.

CENTRAAL
C.B.
BEHEER

BOS EN LOMMERPLANTSOEN 1 AMSTERDAM-W. TEL. 134971 - POSTBUS 8400

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTEN

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM

GEMEENTE ZWOLLE

Bij het Sociografisch Bureau bestaat een plaatsingsmogelijkheid voor een

naaste medewerker van het Hoofd van dit bureau

- Geboden wordt een zelfstandige funktie op het gebied van het onderzoek ten behoeve van de stadssanering en -uitbreiding en het sociaal onderzoek in de ruimste zin van het woord.
- Gedacht wordt aan een jong academicus, dan wel een funktionaris in het bezit van een diploma Middelbare planologisch onderzoeker, met enige ervaring.

Diegenen, die voor deze funktie belangstelling hebben, worden uitgenodigd hun eigenhandig geschreven sollicitatiebrieven vóór 16 november 1961 te richten aan de Directeur Centrale Personeels Dienst, Lombardstraat 3a, Zwolle.

EERSTE NEDERLANDSCHE

PENSIOENREGELINGEN

**RISICO-HERVERZEKERING
VAN PENSIOENFONDSEN**

BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN
JOHAN DE WITTLAAN 50 'S-GRAVENHAGE
POSTADRES: POSTBUS 5 TEL. (070) 514351